

Auteursrechten in het hoger onderwijs

Een onderzoek naar het correct gebruik van auteursrechtelijk
beschermd materiaal binnen Avans Hogeschool

Mirthe Jansen
Breda, mei 2011

Auteursrechten in het hoger onderwijs

Een onderzoek naar het correct gebruik van auteursrechtelijk
beschermde materiaal binnen Avans Hogeschool

Auteur: Mirthe Jansen
Opdrachtgever: LIC Avans Hogeschool
Functie auteur: student
Classificatie: openbaar
Studentnummer: 2014156
Locatie opleiding: Tilburg
Afstudeerperiode: februari 2011-mei 2011
Afstudeerorganisatie: Avans Hogeschool
Afstudeermentor: Bert Frissen
Afstudeerdocenten: Caro van der Voort
Meryem Soysuren

Breda, mei 2011

Voorwoord

In het kader van mijn afstudeerperiode aan de Juridische Hogeschool Avans-Fontys heb ik een onderzoek uitgevoerd in opdracht van Avans Hogeschool te Breda. Ik heb een onderzoek verricht naar de juridische voorwaarden waaraan Avans Hogeschool moet voldoen met betrekking tot het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal door docenten en overige medewerkers ten behoeve van het onderwijs en hoe dit praktisch toegepast kan worden. Mijn afstudeerperiode duurde zeventien weken. Dit was een erg leerzame tijd waarin mijn interesse in en kennis van het intellectuele eigendomsrecht zich verdiept en versterkt heeft.

Mijn dank gaat uit naar Bert Frissen, mijn afstudeermentor, waar ik altijd terecht kon met vragen. Daarnaast wil ik Caro van der Voort, mijn afstudeerdocent, bedanken voor de goede begeleiding en kritische noten die ervoor gezorgd hebben dat ik mijn onderzoek naar een hoger niveau tilde.

Mirthe Jansen

.....

Breda, mei 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting	
Inleiding	6
1.1 Organisatie.....	6
1.2 Aanleiding	6
1.3 Doelstelling.....	6
1.4 Belanghebbenden	7
1.5 Onderzoeksvraag	7
1.6 Methodiek.....	7
1.7 Leeswijzer	7
Wettelijk Kader.....	9
2.1 Auteursrecht.....	9
2.2 Auteurswet	9
2.2.1 Uitsluitend recht	9
2.2.2 Maker en rechtverkrijgenden.....	10
2.2.3 Werk	11
2.2.4 Openbaarmaken en verveelvoudigen.....	12
2.3 Afbakening soorten materialen	13
2.4 Tekst-, beeld-, video- en geluidmateriaal	14
2.5 Conclusie	14
Mogelijkheden van toepassing op het onderwijs	15
3.1 Onderwijsexceptie	15
3.2 Onderwijsbeperking.....	16
3.3 Citaatrecht.....	17
3.4 Concrete toepassing mogelijkheden op materialen	18
3.4.1 Tekstmateriaal	18
3.4.2 Beeldmateriaal	18
3.4.3 Videomateriaal	19
3.4.4 Geluidmateriaal.....	19
3.5 Conclusie	19
Licenties en overige overeenkomsten.....	21
4.1 Mogelijkheden bescherming werk door auteur	21
4.1.1 Licenties	21
4.1.2 Academia en Videma licentie	21
4.1.3 Copyleft licentie	22
4.1.4 Creative commons	22
4.1.5 Open Acces	22

4.1.6 Vrijwaringsverklaring.....	22
4.2 Licenties en overige overeenkomsten binnen Avans	22
4.2.1 Overeenkomsten afgesloten door HBO-raad	23
4.2.2 Overeenkomsten afgesloten door Avans Hogeschool.....	25
4.3 Conclusie	27
Bevoegdheden, verantwoordelijkheden en juridische consequenties	29
5.1 Externe actoren.....	29
5.1.1 Buma/Stemra.....	29
5.1.2 Cedar.....	29
5.1.3 Leenrecht.....	30
5.1.4 Lira	30
5.1.5 Pictoright.....	30
5.1.6 Reprerecht.....	30
5.1.7 Sena	31
5.1.8 Stichting Pro	31
5.1.9 Videma	31
5.2 Interne actoren	31
5.2.1 Verantwoordelijkheden en aansprakelijkheid werknemer	32
5.2.2 Verantwoordelijkheden en aansprakelijkheid werkgever	33
5.3 Juridische consequenties na schending auteursrechten	33
5.3.1 Verbodsveroordeling.....	34
5.3.2 Schadevergoeding en winstafdracht	34
5.3.3 Rectificatie	34
5.4 Conclusie	34
Onderzoek onder docenten.....	36
6.1 Uitkomsten gesloten vragen	36
6.2 Uitkomsten open vragen (praktijkcasussen)	38
6.2.1 Casus 1 – Toegang tot vrij te gebruiken materiaal	38
6.2.2 Casus 2 – Omvang vrij op te nemen materiaal.....	39
6.2.3 Casus 3 – Muziek binnen en buiten het klaslokaal	39
6.2.4 Casus 4 – Films downloaden	40
6.2.5 Casus 5 – Bijdrukken reader	40
6.3 Conclusie	41
Conclusies en aanbevelingen	42
7.1 Conclusies.....	42
7.2 Aanbevelingen	45
Evaluatie.....	47
Literatuurlijst	
Bijlagen	

Samenvatting

Het hoger onderwijs wordt door Stichting Pro gecontroleerd op het correct gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Deze stichting controleert het gebruik van dit materiaal in de fysieke leeromgeving en wil nu ook toegang tot de elektronische leeromgeving (ELO). Er is binnen Avans voor de docenten en overige medewerkers anno 2011 echter veel onduidelijkheid over de precieze regels op het gebied van auteursrechten. Daarnaast is er sprake van onoverzichtelijkheid op het gebied van de externe actoren die erbij betrokken zijn en speelt de vraag bij wie welke verantwoordelijkheden intern liggen inzake het correct (leren) omgaan met auteursrechten. Ook is er onduidelijkheid over de eventueel aanwezige overeenkomsten op dit terrein. Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de juridische voorwaarden waaraan Avans Hogeschool moet voldoen met betrekking tot het gebruik van auteursrechtelijk beschermde materialen door docenten en overige medewerkers ten behoeve van het onderwijs en hoe deze juridische voorwaarden praktisch toegepast kunnen worden in de organisatie.

De belangrijkste conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van het uitgevoerde onderzoek zijn de volgende: Er zijn binnen de auteurswet verscheidene mogelijkheden voor het onderwijs met betrekking tot het correct gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Dit zijn respectievelijk de onderwijsexceptie, de onderwijsbeperking en het citaatrecht. Ook kan een hogeschool licenties afsluiten met aanbieders van content die toestemming geven voor gebruik van bepaalde materialen. Binnen het Avans onderwijs wordt het meest gebruik gemaakt van tekst-, beeld-, video- en geluidmateriaal. De onderwijsexceptie is, in tegenstelling tot de onderwijsbeperking en het citaatrecht, gericht op gebruik van gehele materialen in de fysieke leeromgeving wanneer het gaat om tekst-, video-, en geluidmateriaal. In de praktijk heeft Avans derhalve vooral iets aan de onderwijsexceptie en afgesloten licenties. Deze exceptie is, zoals aangegeven, echter niet van toepassing in de ELO. Om die reden is het bij geluid- en videomateriaal in de ELO aan te bevelen te linken naar een legale bron via een hyperlink. In het geval van tekst- en beeldmateriaal in de ELO of in readers moet de docent kijken of er sprake is van een lange of korte overname. Korte overnames zijn afgekocht bij Stichting Pro en mogen altijd gebruikt worden mits de bron vermeld wordt. Voor lange overnames dient de docent toestemming te verkrijgen van Stichting Pro via een specifiek aanvraagformulier.

In de meeste afgesloten licenties staat beschreven dat de instelling verantwoordelijk is voor het informeren van de gebruikers van de aangeboden content over de gebruiksvoorwaarden. Dit wordt binnen Avans tot nu toe niet of onvoldoende gedaan. Hoewel in beginsel de gebruiker aansprakelijk is wanneer er schending van auteursrechten plaatsvindt, heeft de werkgever, in dit geval de instelling, risicoaansprakelijkheid tenzij er sprake is van opzet of bewuste roekeloosheid. Het is dus in het belang van de organisatie hun werknemers zo goed mogelijk te informeren. Uit het onderzoek is gebleken dat er nog veel ruimte voor verbetering is met betrekking tot het vergroten van de kennis van docenten en overige medewerkers. Dit kan het beste gedaan worden door het aanbieden van bruikbare informatie middels een (digitale) handleiding waarin schema's zijn opgenomen en door het opzetten van een (digitaal) informatie- en adviesloket.

Inleiding

Het hoger onderwijs wordt gecontroleerd op het correct gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Er is binnen de verschillende hogescholen op het gebied van auteursrechten echter behoorlijk wat onduidelijkheid. Een onderzoek naar de vraag aan welke juridische voorwaarden Avans Hogeschool moet voldoen betreffende het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal door docenten en overige medewerkers ten behoeve van het onderwijs en op welke wijze dit praktisch toepasbaar is, is uitgevoerd in opdracht van het Leer en Innovatiecentrum (LIC) van Avans Hogeschool onder begeleiding van Drs. HMA Frissen, de coördinator van het team Virtueel Leren Support (VLS).

1.1 Organisatie

Op 1 januari 2004 is Avans Hogeschool ontstaan uit Hogeschool Brabant en Hogeschool 's-Hertogenbosch. Deze scholen werkten al langer nauw samen en er is besloten gezamenlijk verder te gaan onder de naam Avans Hogeschool. Er zijn drie vestigingen, te weten in Breda, 's-Hertogenbosch en Tilburg. Avans Hogeschool bestaat anno 2011 uit negentien academies die verdeeld zijn over de drie genoemde steden. Binnen een academie worden er doorgaans meerdere opleidingen en opleidingsvarianten aangeboden. Het LIC is een ondersteunende diensteenheid van Avans en ondersteunt in brede zin academies, studenten en docenten bij leren en onderwijs. Binnen het LIC zijn er zeven teams waarvan het VLS-team er één is.

1.2 Aanleiding

Avans Hogeschool wordt gecontroleerd op het correct gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Dit materiaal wordt niet alleen binnen de fysieke leeromgeving gebruikt, maar ook binnen de ELO, waarbij Blackboard de generieke ELO van Avans is. Het gaat dus om controle op zowel papieren als digitale documenten. De controlerende stichting, Stichting Pro, wil toegang tot de ELO om te controleren of er op een juiste manier omgegaan wordt met auteursrechtelijk beschermd materiaal, aanwezig in de ELO. Er is voor Avans, de docenten en medewerkers binnen deze instelling, maar ook voor de stichtingen die het correct gebruik van auteursrechten controleren echter nog behoorlijk wat onduidelijkheid op dit gebied. Voor er daadwerkelijk overgegaan kan worden tot een vorm van controle binnen de ELO moet er eerst een aantal zaken verhelderd worden. Voor alle betrokken partijen is het namelijk van belang dat er een duidelijk beleid komt op het gebied van auteursrechten en dat dit beleid ook praktisch uitvoerbaar is. Er zou onder andere duidelijk moeten worden welke (wettelijke) regelgeving er is, hoe deze regelgeving nu toegepast wordt binnen Avans en hoe de regelgeving in de toekomst toegepast dient te worden.

1.3 Doelstelling

Op 30 mei 2011 zal de Juridische Hogeschool Avans-Fontys en de Kennisgroep Auteursrechten binnen Avans een onderzoeksrapportage met een bijgevoegde concept handleiding overhandigd worden, waarin beschreven is aan welke juridische voorwaarden Avans Hogeschool moet

voldoen betreffende het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal door docenten en overige medewerkers ten behoeve van het onderwijs en op welke wijze dit praktisch toepasbaar is, met het doel dat Avans Hogeschool dit kan implementeren in haar organisatie.

1.4 Belanghebbenden

De belanghebbenden in dit onderzoek kunnen in twee groepen worden opgedeeld. Direct belanghebbenden en indirect belanghebbenden. De direct belanghebbenden in dit onderzoek zijn in de eerste plaats Avans Hogeschool en haar docenten en medewerkers. Daarnaast hebben ook andere hogescholen, auteurs van auteursrechtelijk beschermde werken en controlerende instanties belang bij meer duidelijkheid op dit gebied. Zij zijn dus indirect belanghebbenden.

1.5 Onderzoeksvraag

Aan welke juridische voorwaarden moet Avans Hogeschool voldoen betreffende het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal door docenten en overige medewerkers ten behoeve van het onderwijs en op welke wijze kan dit praktisch toegepast worden in de onderwijsorganisatie?

1.6 Methodiek

In het kader van dit onderzoek wordt deskresearch en fieldresearch gedaan.

Deskresearch

Deskresearch is het bestuderen van bestaande gegevens c.q. informatiebronnen. Deze manier van onderzoek zal gebruikt worden voor het theoretische gedeelte van de geformuleerde onderzoeksvraag. Er zal gekeken worden naar bestaande literatuur, wetgeving en eventuele jurisprudentie die van toepassing is. Alle gevonden informatie zal worden geordend en geanalyseerd.

Fieldresearch

Ook wordt er fieldresearch gedaan. Er zal 'in het veld' worden onderzocht wat voor auteursrechtelijk beschermd materiaal het meest gebruikt wordt binnen het Avans onderwijs. Dit zal gedaan worden door te inventariseren in welke mate bepaald materiaal op Blackboard voor komt en door een interview af te nemen met Drs. HMA Frissen, initiator en oprichter van de Kennisgroep Auteursrechten en het auteursrechtenloket. Daarnaast wordt aan docenten van Avans Hogeschool gevraagd wat zij als problematisch ervaren op het gebied van auteursrechtelijk beschermd materiaal en welke kennis er eventueel nog ontbreekt bij deze categorie personen. Dit wordt gedaan middels het afnemen van een enquête/vragenlijst. Bij het opstellen van deze vragenlijst is er rekening gehouden met een aantal punten. De vragen zijn helder/duidelijk en enkelvoudig gesteld. Dit houdt in dat er telkens maar één objectief geformuleerde vraag gesteld wordt.

1.7 Leeswijzer

Hoofdstuk twee geeft een korte weergave van de algemene wettelijke bepalingen in het auteursrecht. Bovendien zal er aangegeven worden op welke mogelijk auteursrechtelijk beschermde materialen dit onderzoek zich

richt. Dit laatste wordt bepaald door de fieldresearch die is verricht in het kader van dit onderzoek.

In hoofdstuk drie wordt er vervolgens ingegaan op de mogelijkheden die de auteurswet biedt voor gebruik van bovengenoemde materialen in het kader van het onderwijs. Deze mogelijkheden zullen benoemd en vervolgens concreet toegepast worden op de materialen.

Hoofdstuk vier gaat in op de mogelijkheden die auteursrechthebbenden hebben met betrekking tot bescherming van hun werk. De vraag die gesteld wordt, is op welke manieren zij hun werk kunnen beschermen en welke gevolgen dit heeft voor de gebruikers van dit werk. Er wordt hierbij vooral gekeken naar licenties die auteurs aan hun werk kunnen verbinden. Vervolgens zullen de aanwezige licenties en overige overeenkomsten worden besproken die Avans Hogeschool heeft afgesloten op het gebied van auteursrechten.

In hoofdstuk vijf zullen de externe en interne betrokkenen worden besproken. Welke externe partijen zijn van belang wanneer het gaat om auteursrechten en waar ligt de verantwoordelijkheid/aansprakelijkheid intern wanneer auteursrechten geschonden worden. In dit hoofdstuk zullen ook de mogelijke juridische consequenties na geconstateerde schending van auteursrechten worden besproken.

Hoofdstuk zes gaat in op de vragen die er spelen bij de docenten en medewerkers van Avans Hogeschool op het gebied van het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal en de wijze waarop er op een praktische manier, relevante en bruikbare informatie en kennis over het correct gebruik van auteursrechten, laagdrempelig beschikbaar gemaakt kan worden voor docenten.

In hoofdstuk zeven zullen vervolgens de conclusies en aanbevelingen geformuleerd worden naar aanleiding van dit onderzoek. Tenslotte zal in hoofdstuk acht een evaluatie van dit onderzoek worden opgenomen en wordt het onderzoek afgesloten met een literatuurlijst waarin alle literatuur, jurisprudentie, websites enz. zijn opgenomen.

Wettelijk Kader

Dit hoofdstuk beschrijft het wettelijk kader. Er wordt eerst ingegaan op de algemene wettelijke bepalingen omtrent auteursrechten. Vervolgens zal besproken worden op welke mogelijk auteursrechtelijk beschermde materialen, die gebruikt worden binnen het Avans onderwijs, dit onderzoek zich richt. Het hoofdstuk besluit met een korte conclusie.

2.1 Auteursrecht

Het auteursrecht is een wettelijk regime binnen de intellectuele eigendomsrechten en is in het leven geroepen om creatieve prestaties te beschermen.¹ Auteursrechten zijn subjectieve rechten, namelijk het recht van de auteur of zijn rechtverkrijgende op een bepaald werk.² Een belangrijk moment voor de ontwikkeling van auteursrechten was de totstandkoming van de Berner Conventie (BC). Deze is ontstaan met het uitgangspunt internationale bescherming te kunnen bieden aan creatieve prestaties. De BC heeft uiteindelijk ook bijgedragen aan het verhogen van de bescherming op werken en meer onderlinge overeenstemming tussen de aaneengesloten landen.³ Ook de Europese Gemeenschap heeft door de jaren heen haar invloed laten gelden. In opdracht van de Europese Commissie zijn er namelijk inventarisaties gemaakt van de bestaande situatie en deze zijn gepubliceerd in 1988 in een Groenboek.⁴ Dit Groenboek⁵ heeft er zorg voor gedragen dat er meer harmonisatie is binnen de verschillende deelgebieden. Ter gelegenheid van de toetreding van Nederland tot de BC is in 1912 de auteurswet (AW) tot stand gekomen.⁶

2.2 Auteurswet

‘Het auteursrecht is het uitsluitend recht van den maker van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, of van diens rechtverkrijgenden, om dit openbaar te maken en te verveelvoudigen, behoudens de beperkingen, bij de wet gesteld.’

Binnen de definitie van het auteursrecht die gegeven is in art. 1 AW is een aantal begrippen van belang dat nadere uitleg behoeft. Deze begrippen zullen kort besproken worden.

2.2.1 Uitsluitend recht

Allereerst is het auteursrecht een uitsluitend recht. Dit houdt in dat de auteursrechthebbende het alleenrecht heeft tot openbaar maken en verveelvoudigen van zijn werk. Deze rechten worden ook wel

¹ Holzhauser, *Inleiding intellectuele rechten*, Den Haag: Boom uitgevers 2005, p. 2.

² Spoor, Verkade & Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 2.

³ Spoor, Verkade & Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 19.

⁴ Spoor, Verkade & Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 20.

⁵ Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology, Brussel 1988

⁶ Spoor, Verkade & Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 20.

exploitatierechten genoemd.⁷ De exploitatierechten zijn genoemd in paragraaf 4 en 5 van de auteurswet. Naast exploitatierechten staan de persoonlijkheidsrechten. Deze kunnen de reputatie en de integriteit van de auteur beschermen.⁸ Persoonlijkheidsrechten hebben oog voor de band tussen de maker en zijn werk en proberen deze te eerbiedigen. In het geval van persoonlijkheidsrechten kun je bijvoorbeeld denken aan recht op naamsvermelding. De persoonlijkheidsrechten zijn terug te vinden in art. 25 AW. De maker van een werk (auteursrechthebbende of niet) bezit altijd de persoonlijkheidsrechten op een werk.⁹ Deze kunnen nooit via overdracht bij iemand anders terecht komen en hier dient altijd rekening mee gehouden te worden.

2.2.2 Maker en rechtverkrijgenden

Het uitsluitend recht tot openbaar maken en verveelvoudigen is het recht van de maker of diens rechtverkrijgenden. De maker van een werk is over het algemeen degene die een onstoffelijke creatie tot stand heeft gebracht. Hij¹⁰ is dus de schepper van een werk.¹¹ Belangrijk hierbij is het feit dat het voor de vraag wie maker is, niet beslissend is wie een stoffelijk exemplaar tot stand brengt, maar wie de geestelijke prestatie verricht. Dit is besloten door de HR in het arrest *Lamoth/Kluwer; stilist*.¹² Het denken van een werk of het idee voor een werk is echter niet voldoende, er moet daadwerkelijk uiting aan een idee worden gegeven. Het moet waarneembaar zijn.¹³ Het is van belang op te merken dat een werk meer dan één maker kan hebben. Wanneer dit het geval is, kan het auteursrecht dus ook bij meerdere personen liggen.¹⁴ De maker van een werk is, zoals aangegeven, over het algemeen auteursrechthebbende. Hier zijn echter uitzonderingen op mogelijk wanneer er sprake is van overgedragen rechten van de maker aan iemand anders, na overlijden van de maker, nadat een werk tot stand is gebracht naar ontwerp van een ander onder diens leiding en toezicht of wanneer een werk is gemaakt in dienst van een ander en de arbeid bestaat uit het vervaardigen van bepaalde werken. Deze laatste twee uitzonderingen zijn vastgelegd in art. 6 jO 7 AW. Een rechtverkrijgende is iemand die niet de maker is van een werk, maar de rechten krijgt overgedragen. Er zijn verschillende manieren waarop het auteursrecht bij iemand anders dan de maker terecht kan komen. Het kan gaan om erfgenamen, maar er kan ook sprake zijn van gehele of gedeeltelijke overdracht door de auteur. Denk hierbij aan een schrijver (maker van een werk) die de auteursrechten van zijn of haar boek gedeeltelijk overdraagt aan de uitgever. Overdracht van het auteursrecht kan alleen schriftelijk

⁷ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 2.

⁸ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 152.

⁹ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 152.

¹⁰ Daar waar hij staat kan ook zij gelezen worden.

¹¹ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 25.

¹² HR 1 juni 1990, NJ 1991, 377.

¹³ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 25.

¹⁴ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 32.

geschieden. Een mondelinge afspraak is derhalve niet voldoende.¹⁵ Het auteursrecht vervalt 70 jaar na het overlijden van de maker of, wanneer er sprake is van een rechtspersoon of anonieme maker, 70 jaar na de eerste publicatie.

2.2.3 Werk

In art. 1 AW is vastgesteld dat 'een *werk van letterkunde, wetenschap of kunst*' wordt beschermd door het auteursrecht. Auteursrechtelijk beschermd materiaal is uitgaande van dit artikel dus altijd een werk in de zin van de auteurswet. In art. 10 AW is het begrip werk verder omschreven. In dit artikel worden categorieën genoemd die aangemerkt kunnen worden als een werk (boeken, geschriften, toneelstukken enz.). Deze categorieën bestrijken een groot gebied. Tevens valt uit dit artikel op te maken dat het een niet-limitatieve opsomming betreft. Zo staat er aan het slot van het eerste lid dat '*in het algemeen ieder voortbrengsel op het gebied van letterkunde, wetenschap of kunst*' als werk kan worden beschouwd. Er is een aantal aanvullende criteria vastgesteld, waaraan een product moet voldoen om als werk te worden aangemerkt. In Nederland zijn dit oorspronkelijkheid of een eigen persoonlijk karakter.¹⁶ Dit houdt dan vooral verbondenheid met de auteur in (resultaat van persoonlijke schepping) en uniciteit (het is uitgesloten dat twee auteurs onafhankelijk van elkaar tot hetzelfde resultaat komen).¹⁷ Wanneer aan deze eisen voldaan is, is er tevens sprake van een werk. Deze criteria zijn redelijk laagdrempelig met als gevolg dat het werkbegrip erg ruim uit te leggen is. In 1985 is er door de Hoge raad (HR) in het arrest *Screenoprints/Citroën* een vast criterium omschreven en dit criterium wordt op dit moment nog steeds toegepast als werktoets. Dit criterium houdt in dat het vereist is, dat het werk een eigen, oorspronkelijk karakter heeft en het de persoonlijke stempel van de maker draagt.¹⁸ Daarnaast hoeft een werk niet schriftelijk of anderszins te zijn vastgelegd om beschermd te worden door het auteursrecht.¹⁹ Een verzameling van bestaande feiten/werken kan ook een nieuw werk zijn en dus auteursrechtelijk beschermd wanneer er genoeg originaliteit en creativiteit nodig is geweest om de verzameling samen te stellen (denk hierbij aan databanken).²⁰

Hoewel auteursrechtelijk beschermd materiaal altijd een werk in de zin van de auteurswet is, hoeft een werk in de zin van de auteurswet echter niet altijd (meer) auteursrechtelijk beschermd te zijn. Denk hierbij bijvoorbeeld aan verval van het auteursrecht 70 jaar na het overlijden van de maker.²¹

¹⁵ 'Overdracht en licentie', *auteursrecht* 20 januari 2011, www.auteursrecht.nl (Zoek op *Overdracht*)

¹⁶ Per land kan de invulling van deze criteria enigszins verschillen.

¹⁷ Spoor, Verkade & Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 59.

¹⁸ HR 29 november 1985, *NJ* 1987, 880.

¹⁹ Spoor, Verkade & Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 60.

²⁰ 'Blijf uit die databank', *Ius mentis* 20 januari 2011, www.iusmentis.com (Zoek op *Databanken*)

²¹ 'Duur van het auteursrecht', *auteursrecht* 14 januari 2011, www.auteursrecht.nl (Zoek op *Duur auteursrecht*)

2.2.4 Openbaarmaken en verveelvoudigen

De rechten van de auteursrechthebbende (maker of rechtverkrijgenden) om het werk openbaar te maken en te verveelvoudigen zijn zoals aangegeven vastgelegd in paragraaf 4 en 5 van de auteurswet. Het recht tot openbaar maken is vastgelegd in art. 12 AW e.v. In art 12 lid 1 AW staat beschreven dat onder openbaar maken mede wordt verstaan:

- 1) openbaarmaking van een verveelvoudiging van een geheel of gedeelte van een werk;
- 2) verbreiding van een geheel of gedeelte van een werk of van een verveelvoudiging van dat werk zolang het nog niet in druk verschenen is;
- 3) verhuren of uitlenen van een geheel of gedeelte van een exemplaar van een werk met uitzonderingen van bouwwerken en werken van toegepaste kunst of van een verveelvoudiging daarvan die door de rechthebbende of met zijn toestemming in het verkeer is gebracht;
- 4) een voordracht, op- of uitvoering of voorstelling in het openbaar van een geheel of gedeelte van een werk of de verveelvoudiging daarvan;
- 5) uitzenden van een in een radio- of televisieprogramma opgenomen werk door middel van een satelliet of een andere zender of een omroepnetwerk.

In lid 4, 5 en 6 van dit artikel staat vervolgens beschreven wat niet onder openbaar maken wordt verstaan. In lid 4 staat beschreven dat niet onder openbaarmaking valt een voordracht, op- of uitvoering of voorstelling in besloten kring bestaande uit familie, vrienden of daaraan gelijkgestelde en er geen betaling geschiedt. In lid 5 staat vervolgens dat niet onder openbaarmaking valt een voordracht, op- of uitvoering of voorstelling in het openbaar die uitsluitend dient tot het onderwijs, zonder winstoogmerk, voor zover het deel uitmaakt van het schoolwerkplan, leerplan of wetenschappelijk doel. Daarnaast staat in lid 6 dat als afzonderlijke openbaarmaking niet wordt beschouwd de gelijktijdige uitzending van een in een radio- of televisieprogramma opgenomen werk door hetzelfde organisme dat dat programma oorspronkelijk uitzendt. Lid 5 van dit artikel is van belang in het kader van dit onderzoek, omdat hier een mogelijkheid ligt voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in het onderwijs wanneer het gaat om een voordracht, op- of uitvoering of voorstelling ten behoeve van het onderwijs, zonder winstoogmerk.

In art. 13 AW e.v. staat het recht tot verveelvoudigen beschreven. Onder verveelvoudiging wordt volgens art. 13 AW verstaan: een vertaling, muziekschikking, verfilming of toneelbewerking en in het algemeen iedere gehele of gedeeltelijke bewerking of nabootsing in gewijzigde vorm van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst die niet als nieuw en oorspronkelijk werk kunnen worden aangemerkt. Daarnaast staat in art. 14 AW beschreven dat tevens onder verveelvoudiging wordt verstaan het vastleggen van een werk of een gedeelte daarvan op enig voorwerp dat bestemd is om een werk ten gehore te brengen of te vertonen. In art 13a AW staat beschreven wat niet onder verveelvoudiging verstaan wordt. Dit is de tijdelijke reproductie, die van voorbijgaande of incidentele aard is, en die een integraal en essentieel onderdeel vormt van een technisch procédé dat wordt toegepast met als enig doel de doorgifte in een netwerk tussen derden door een tussenpersoon of een rechtmatig gebruik van een werk mogelijk te maken, die geen zelfstandige economische waarde bezit.

Als er geen sprake is van openbaarmaking of verveelvoudiging is er dus ook geen sprake van inbreuk op het auteursrecht.

2.3 Afbakening soorten materialen

Het hoger onderwijs kan van allerlei soorten auteursrechtelijk beschermde materialen gebruik maken. Hoewel de directe aanleiding voor dit onderzoek de wens van Stichting Pro is om toegang te verkrijgen tot de ELO, is uit de vraag van de organisatie gebleken dat er binnen Avans ook nog veel onduidelijkheden zijn over gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal binnen de fysieke leeromgeving. Bij de fysieke leeromgeving wordt bedoeld op de leeromgeving van Avans die niet digitaal is. Wanneer een docent materiaal gebruikt in de fysieke leeromgeving afkomstig van de ELO gelden de regels van de fysieke leeromgeving voor dat gebruik. Bij de vraag aan welke voorwaarden het materiaal dat geplaatst is moet voldoen moet er gekeken worden naar de voorwaarden van toepassing op de ELO. In dit onderzoek zal dus worden ingegaan op beide situaties. Omdat dit een erg breed gebied beslaat, is er voor gekozen het onderwerp af te bakenen in verband met de haalbaarheid van het onderzoek. Belangrijk hierbij is te weten welke soorten auteursrechtelijk beschermde materialen het meest gebruikt worden binnen het Avans onderwijs (aantallen) en welke soorten materialen (in verhouding) qua dataomvang veel opslagcapaciteit innemen in de ELO van het Avans onderwijs. Op die materialen zal dit onderzoek zich vervolgens concentreren.

De reden om aantallen als criterium te nemen spreekt voor zich. De reden om tevens te selecteren op dataomvang is gelegen in het feit dat dit iets kan zeggen over de vraag of het om auteursrechtelijk beschermd materiaal gaat. Let op: het *kan* indirect een aanwijzing zijn dat het gaat om auteursrechtelijk beschermd materiaal, maar dit *hoeft niet* altijd zo te zijn. Content dat in zijn geheel weinig opslagcapaciteit inneemt, zal echter vaker bestaan uit kleine bestanden die door docenten zelf gemaakt zijn en grote bestanden zullen eerder uit een andere bron/meerdere bronnen afkomstig zijn. Zoals gezegd is omvang enkel een aanwijzing, maar besloten is dit wel mee te laten wegen in de afweging welke materialen er in dit onderzoek centraal zullen staan.

Om te bepalen welke specifieke materialen er in aantallen en omvang het meest voorkomen binnen het Avans onderwijs wordt er onder andere gebruik gemaakt van de kennis van Drs. Bert Frissen. Bert Frissen is de initiator en oprichter van de Kennisgroep Auteursrechten binnen Avans Hogeschool en neemt daarnaast deel aan een landelijk ad-hoc overleg betreffende auteursrechten in het hoger onderwijs in relatie tot Stichting Pro, dat onder leiding staat van Mr. W. Mossink. Zij is onder meer werkzaam als juridisch adviseur van SURFfoundation.²² Bert Frissen heeft door zijn deelname aan de verschillende kennisgroepen een goed inzicht in veel voorkomende auteursrechtelijke problemen binnen hogescholen in het algemeen en Avans Hogeschool in het bijzonder. Het interview met Drs. Frissen en de uitwerking ervan is opgenomen in bijlage I. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van een overzicht betreffende het content materiaal dat in Blackboard gepubliceerd wordt. Door dit materiaal in kaart te brengen is er op een overzichtelijke manier bepaald van welke soorten materialen het meest gebruik gemaakt wordt door docenten en overige medewerkers binnen de ELO van Avans en hoeveel plaats dit materiaal qua dataopslag inneemt. Het overzicht is terug te vinden in bijlage II.

²² 'Organisatie', *Surffoundation* 14 januari 2011, www.surffoundation.nl (Zoek op *Organisatie*)

Voor een goed begrip betreffende de beschreven statistieken in bijlage II is een korte uitleg over het Blackboard systeem vereist. Binnen Blackboard is er een onderscheid tussen het Learning System en het Content System. Het Content System is het documentendepot van Blackboard en is te beschrijven als een Content Management Systeem (CMS). Het Learning System is de daadwerkelijke leeromgeving waar de courses voor studenten staan die o.a. toegang geven tot onderwijsmateriaal, het afnemen van toetsen en faciliteiten voor online samenwerken. In beide systemen staat content. Nieuw geupload materiaal wordt opgeslagen in courses in het Content System. Dit is het geval sinds de upgrade naar Blackboard 9.1 in december 2010. De content materialen van voor die tijd (afgezien van de portfolio's van de studenten) staan echter nog in het Learning System.

2.4 Tekst-, beeld-, video- en geluidmateriaal

Uit het interview met Bert Frissen en uit de statistieken van Blackboard komt naar voren dat er vooral aandacht moet worden besteed aan tekst-, beeld-, video- en geluidmateriaal dat door docenten en overige medewerkers gebruikt wordt binnen Avans ten behoeve van het onderwijs. Tekst gerelateerde materialen komen in aantallen het meest voor binnen de fysieke en ELO omgeving. Beeld-, video- en geluidmateriaal neemt in de ELO, in verhouding naar aantallen, qua dataomvang veel plaats in en wordt tevens relatief vaak gebruikt binnen de fysieke leeromgeving. *Onder tekst wordt verstaan papieren readers en losse tekst, en digitale readers en losse tekst. Onder beeld wordt verstaan afbeeldingen en foto's. Onder video wordt verstaan video, film, en tv-programma's. Onder geluid zal muziek en overig geluid worden verstaan.* Hieruit vloeit voort dat andere eventuele auteursrechtelijke beschermde materialen waarmee binnen de hogeschool wordt gewerkt zoals software, materiaal gemaakt door docenten e.d. in de context van dit onderzoek buiten beschouwing gelaten worden.

2.5 Conclusie

Auteursrechtelijk beschermd materiaal is altijd een werk in de zin van de auteurswet. Dit is vastgesteld in art. 1 AW. Wat er onder een werk verstaan wordt, is vervolgens niet-limitatief opgesomd in art. 10 van deze wet. Aangezien dit artikel een niet-limitatieve opsomming betreft, is er een aantal aanvullende criteria vastgesteld waaraan een werk in de zin van de auteurswet herkend kan worden. Door de HR is in het arrest *Screenoprints/Citroën* een vast criterium omschreven. Dit criterium vereist dat een werk een eigen, oorspronkelijk karakter heeft en het persoonlijk stempel van de maker draagt. Uit deze omschrijving van auteursrechtelijk beschermd materiaal blijkt dat het om een ruim begrip gaat. Aan te nemen is dat binnen het Avans onderwijs (zowel binnen de fysieke als ELO omgeving), door docenten en andere medewerkers, veel gebruik gemaakt wordt van auteursrechtelijk beschermd materiaal. In verband met de haalbaarheid van het onderzoek is daarom besloten te concentreren op een aantal specifieke materialen. Er is gekozen voor tekst-, beeld-, video- en geluidmateriaal, omdat tekstmateriaal in aantallen het meest voorkomt (zowel in de fysieke als ELO omgeving), en beeld-, video- en geluidmateriaal in de fysieke leeromgeving veel gebruikt wordt en in de ELO in verhouding naar aantallen veel opslagruimte inneemt.

Mogelijkheden van toepassing op het onderwijs

Wanneer het gaat om het correct gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in het onderwijs is er een aantal mogelijkheden op grond van de auteurswet. Deze mogelijkheden komen in dit hoofdstuk aan de orde. Allereerst is de besproken mogelijkheid van art. 12 lid 5 AW van toepassing. Dit wordt ook wel de onderwijsexceptie genoemd.²³ Daarnaast zijn er nog twee beperkingen die van toepassing kunnen zijn. De beperkingen op het auteursrecht zijn vastgelegd in art. 15 tot 24 AW en moeten gezien worden als een inperking van het recht van de auteursrechthebbende met betrekking tot zijn exploitatierechten. Dit is gedaan met het oog op de belangen van derden of van de samenleving als geheel met het doel de informativrijheid te beschermen.²⁴ Deze beperkingen grijpen terug op de wettelijke definitie die gegeven is in art. 1 AW.²⁵ In het kader van dit onderzoek wordt in dit hoofdstuk volstaan met het bespreken van de beperkingen die van toepassing kunnen zijn op de soorten materialen die centraal staan in dit onderzoek. Te weten, de onderwijsbeperking en het citaatrecht. Deze zijn beschreven in respectievelijk art. 16 jo 15a AW. Alle mogelijkheden zullen vervolgens concreet toegepast worden op de materialen die in dit onderzoek centraal staan. Uiteindelijk besluit het hoofdstuk met een korte conclusie.

3.1 Onderwijsexceptie

De onderwijsexceptie is vastgelegd in art. 12 lid 5 AW. Op grond van deze bepaling valt niet onder openbaar maken een voordracht, op- of uitvoering of voorstelling ten behoeve van het onderwijs, als deel van het leerplan, zonder winstoogmerk. Dit is een mogelijkheid die de auteurswet biedt aan onderwijsinstellingen, want er is in dat geval dus geen sprake van openbaarmaking en dus geen sprake van inbreuk op auteursrechten. Dit geldt echter alleen voor gebruik van materialen binnen de fysieke leeromgeving, omdat er bij gebruik binnen de ELO wel sprake is van openbaarmaking.²⁶ De voorwaarden verbonden aan de onderwijsexceptie zijn, kort samengevat de volgende:

- gebruik materiaal in het kader van het onderwijs;
- zonder winstoogmerk;
- fysieke leeromgeving;
- deel van het onderwijsprogramma.

De onderwijsexceptie is van toepassing op het uitzenden van audio-, film- en videoprogramma's of het voordragen van gedichten of andere tekstmaterialen in de fysieke leeromgeving.

²³ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 200.

²⁴ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 211.

²⁵ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 212.

²⁶ 'Beeld en geluid', *Surffoundation* 22 januari 2011, www.surffoundation.nl (Zoek op *Beeld en Geluid*)

3.2 Onderwijsbeperking

De onderwijsbeperking is vastgelegd in art. 16 AW. Op grond van deze beperking mogen delen van rechtmatig openbaar gemaakte werken gekopieerd en openbaar gemaakt worden ter toelichting bij niet commercieel onderwijs. Gehele werken mogen volgens deze uitzondering overigens alleen in het onderwijs gebruikt worden als het gaat om korte werken, foto's of kunstwerken.²⁷ Wat verstaan wordt onder delen van een werk is vastgelegd in de readerovereenkomst afgesloten door de HBO-raad en is terug te vinden in paragraaf 4.2.1 van hoofdstuk vier. Het overnemen moet in ieder geval in overeenstemming zijn met hetgeen naar regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is en de persoonlijkheidsrechten van de maker moeten in acht genomen worden. Bronvermelding is tevens vereist.²⁸ In dit geval hoeft de openbaarmaking niet fysiek in een leslokaal plaats te vinden. De auteursrechthebbenden hebben bovendien recht op een billijke vergoeding. Deze vergoeding moet op zijn laatst betaald worden op het moment dat gebruikelijk is voor het doen van honorarium- of royaltybetalingen aan auteurs van werken.²⁹ Wettelijk gezien ligt in art. 16 AW besloten dat de overnemer van een werk zijn voorgenomen overname en zijn betalingsaanbod zo spoedig mogelijk meldt. Er kan dan een royaltyvoorstel worden gedaan of een aanbod voor een lump-sum voor een bepaalde oplage. In geval van dit laatste dient betaling binnen korte termijn (1 maand) plaats te vinden.³⁰ In de reader praktijk zijn echter andere afspraken gemaakt.³¹ De auteur kan altijd aangeven dat hij de vergoeding te laag vindt. De overnemer dient dan een bedrag te betalen wat op zijn minst niet kennelijk onredelijk is en de auteur kan dan via een procedure de vergoeding proberen te verhogen.³² Voor het onderwijs gelden er sinds 2002 vaste pagina prijzen.

Op grond van de onderwijsbeperking mag een deel van een werk, mits voldaan aan bovenstaande eisen, dus zowel binnen de fysieke als ELO omgeving gebruikt worden.³³ De voorwaarden verbonden aan de onderwijsbeperking zijn, kort samengevat de volgende:

- deel van een werk;
- bron waaruit is overgenomen, is rechtmatig openbaargemaakt;
- ter toelichting van niet-commercieel onderwijs;
- overnemen in overeenstemming met hetgeen in het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is;
- persoonlijkheidsrechten in acht nemen;
- bronvermelding;

²⁷ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 248.

²⁸ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 246.

²⁹ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 254.

³⁰ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 254.

³¹ Zie hoofdstuk 5.

³² Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 254.

³³ 'Beeld en geluid', *Surffoundation* 22 januari 2011, www.surffoundation.nl (Zoek op *Beeld en Geluid*)

- gehele werken enkel wanneer het gaat om korte werken, foto's of kunstwerken;
- billijke vergoeding.

De onderwijsbeperking is van toepassing op nieuwsberichten en gemengde berichten, werken van beeldende kunst, foto's en werken van toegepaste kunst in zijn geheel. Daarnaast is de beperking van toepassing op delen van bijdragen over actuele economische, politieke, godsdienstige of levensbeschouwelijke onderwerpen en delen van andere werken (tenzij er sprake is van een kort werk, in dat geval is de beperking van toepassing op geheel werk).³⁴ In art. 16 Jo 10 AW staat beschreven wat verstaan wordt onder korte werken. Dit zijn teken-, schilder-, bouw- en beeldhouwwerken, lithografieën, graveer- en andere plaatwerken, fotografische werken, werken van toegepaste kunst en tekeningen en modellen van nijverheid.

3.3 Citaatrecht

Art. 15a AW bezigt het begrip citeren. Dit begrip houdt het volgende in: het overgenomen moet verband houden met de context waarin deze geplaatst wordt en integreert als het ware in de tekst.³⁵ Alleen opleuking of verfraaiing is bv. niet voldoende om het te laten integreren met de tekst. Wanneer er geciteerd wordt, dient de omvang van het citaat in overeenstemming te zijn met hetgeen naar maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is en het aantal en de omvang van het geciteerde deel dienen door het te bereiken doel te zijn rechtvaardigd. In 1992 heeft de HR in het arrest *Damave/trouw*³⁶ aangegeven wat zij verstaat onder een geoorloofd citaat. De HR stelde voorop dat de opnemings als citaat niet wezenlijk afbreuk mag doen aan de door het auteursrecht beschermde belangen ter zake van de exploitatie van het betreffende werk.³⁷ Bepaalde werken mogen in zijn geheel geciteerd worden. Het gaat dan om korte werken (zie readerovereenkomst) en werken van beeldende kunst, foto's en werken van toegepaste kunst. Het werk waaruit geciteerd wordt, moet rechtmatig openbaar zijn gemaakt. Dit is vastgelegd in art. 15a lid 1 sub 1 AW. Daarnaast moet er sprake zijn van eerbiediging van de persoonlijkheidsrechten en bronvermelding.³⁸ De voorwaarden verbonden aan het citaatrecht zijn kort samengevat de volgende:

- omvang citaat in overeenstemming met hetgeen in het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is;
- aantal en omvang dient te zijn gerechtvaardigd door het te bereiken doel;
- bron waaruit geciteerd wordt moet rechtmatig openbaar zijn gemaakt;
- persoonlijkheidsrechten in acht nemen;
- bronvermelding.

Het citaatrecht is van toepassing op alle soorten werken. Art. 15a AW stelt

³⁴ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 226.

³⁵ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 238.

³⁶ HR 26 juni 1992, *NJ* 1993, 205.

³⁷ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 244.

³⁸ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 246.

namelijk geen beperkingen ten aanzien van soorten werken respectievelijk soorten informatiedragers waaruit geciteerd mag worden. Geciteerd mag dus worden uit tekst-, beeld-, geluid- en videomateriaal.

3.4 Concrete toepassing mogelijkheden op materialen

De bovengenoemde mogelijkheden die de auteurswet biedt kunnen concreet toegepast worden op het tekst-, beeld-, video- en geluidmateriaal dat in dit onderzoek centraal staat. Op die manier wordt duidelijk aan welke eisen de docenten en overige medewerkers van Avans precies moeten voldoen wanneer zij deze materialen correct willen gebruiken.

3.4.1 Tekstmateriaal

Wil een docent auteursrechtelijk beschermd tekstmateriaal gebruiken ter toelichting van het onderwijs en opnemen in een reader of plaatsen in de ELO, dan moet hij eerst kijken of er sprake is van een korte overname of lange overname (zie voor definitie hoofdstuk vier). Wanneer het gaat om een korte overname mag het werk gebruikt worden, omdat daar een afkoopsom voor betaald is door de instelling. Wanneer het gaat om een lange overname dient er vooraf toestemming te worden gevraagd. Dit kan via Stichting Pro. Zij hebben een toestemmingsaanvraagformulier dat via de website van de stichting te downloaden is.³⁹ Een reader dient vervolgens altijd binnen een maand na publicatie opgestuurd te worden naar Stichting Pro. Hierbij dient het relatienummer en de contactpersoon te worden vermeld (gebonden aan de instelling) en de oplage.⁴⁰ Ook is bronvermelding altijd verplicht. Wanneer de docent het tekstmateriaal in de fysieke leeromgeving wil gebruiken in het kader van het onderwijs zonder winstoogmerk als onderdeel van het leerplan, kan hij dit doen op grond van de onderwijsexceptie. In dat geval hoeven er geen stappen ondernomen te worden.

3.4.2 Beeldmateriaal

Wanneer een docent beeldmateriaal wil gebruiken ter toelichting op het onderwijs en het materiaal wil opnemen in een reader of plaatsen in de ELO dan kan hij dit doen op grond van de afkoopregeling met Stichting Pro. Een foto of afbeelding wordt namelijk gezien als 200 woorden en valt onder de definitie van een korte overname. Er mogen dan echter maar 25 afbeeldingen uit eenzelfde, oorspronkelijk werk worden overgenomen in een reader (zie hoofdstuk vier). De docent kan dus gebruik maken van beeldmateriaal in een reader of in de ELO, mits hij altijd de bron vermeldt. Wanneer het gaat om gebruik van afbeeldingen binnen de fysieke leeromgeving kan de docent zich het beste beroepen op het citaatrecht. De docent kan dan het beeldmateriaal gebruiken mits hij voldoet aan de voorwaarden die verbonden zijn aan het citaatrecht. Zo moet het werk rechtmatig openbaar zijn gemaakt, de persoonlijkheidsrechten in acht worden genomen en de bron moet worden vermeld. Beeldmateriaal mag op grond van het citaatrecht nooit enkel worden gebruikt ter opleuking of verfraaiing.

³⁹ 'readerregeling', *Stichting Pro* 18 april 2011, www.stichting-pro.nl (Zoek op *readerregeling*)

⁴⁰ Idem

3.4.3 Videomateriaal

Wanneer een docent videomateriaal wil gebruiken ter toelichting op het onderwijs in de fysieke leeromgeving als onderdeel van het leerplan mag hij dit op grond van de onderwijsexceptie. Wanneer hij het materiaal wil plaatsen in de ELO is het aan te bevelen te linken naar een legale bron. Dit wordt niet gezien als verveelvoudigen of openbaar maken, omdat door het aanbrengen van de link het bestand nog niet gekopieerd wordt. Deze werkwijze biedt de mogelijkheid toegang te krijgen en verschaffen tot een geheel werk via de ELO.⁴¹ De mogelijkheden die de auteurswet biedt voor gebruik van videomateriaal in de ELO zijn namelijk gericht op delen van werken en dit sluit niet aan bij de wensen in de praktijk. Ook nu is bronvermelding overigens wel altijd verplicht.

3.4.4 Geluidmateriaal

Wanneer een docent geluidmateriaal wil gebruiken ter toelichting van het onderwijs in de fysieke leeromgeving als onderdeel van het leerplan mag hij dit op grond van de onderwijsexceptie. Wanneer hij het materiaal wil plaatsen in de ELO is het ook nu aan te bevelen te linken naar een legale bron. De mogelijkheden die de auteurswet biedt voor gebruik van geluidmateriaal in de ELO zijn namelijk gericht op delen van werken en dit sluit niet aan bij de wensen in de praktijk. Ook nu is bronvermelding wel altijd verplicht.

3.5 Conclusie

De genoemde mogelijkheden in de auteurswet zorgen ervoor dat bepaalde materialen in het kader van het niet-commerciële onderwijs toch gebruikt kunnen worden zonder dat voorafgaande toestemming vereist is. De mogelijkheden die van toepassing zijn op het gebruik van het auteursrechtelijk beschermd materiaal dat in dit onderzoek centraal staat, zijn de onderwijsexceptie, de onderwijsbeperking en het citaatrecht. Op grond van de onderwijsexceptie mag een geheel werk gebruikt worden in de fysieke leeromgeving, mits voldaan aan alle voorwaarden. De onderwijsbeperking en het citaatrecht zijn gericht op delen van werken en deze mogen gebruikt worden in de fysieke en ELO, mits voldaan aan alle voorwaarden. In de praktijk heeft Avans vooral iets aan de onderwijsexceptie gericht op gebruik van gehele materialen in de fysieke leeromgeving wanneer het gaat om tekst-, video-, en geluidmateriaal. Het is namelijk niet aannemelijk dat een docent of medewerker maar een gedeelte van een materiaal wil gebruiken. Deze exceptie is, zoals aangegeven, echter niet van toepassing in de ELO. Om die reden is het bij geluid- en videomateriaal in de ELO aan te bevelen te linken naar een legale bron via een hyperlink.⁴² Dit wordt niet gezien als verveelvoudigen of openbaar maken, omdat door het aanbrengen van de link het bestand nog niet gekopieerd wordt. Deze werkwijze biedt de mogelijkheid toegang te krijgen en verschaffen tot een geheel werk via de ELO.⁴³ In het geval van

⁴¹ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 174.

⁴² Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 174.

⁴³ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 174.

tekst- en beeldmateriaal in de ELO of in readers moet de docent kijken of er sprake is van een lange of korte overname. Korte overnames zijn afgekocht bij Stichting Pro en mogen dus altijd gebruikt worden mits bron vermeld wordt. Voor lange overnames dient de docent toestemming te verkrijgen van Stichting Pro via een aanvraagformulier. Wanneer een docent of medewerker van plan is een bepaald materiaal te gebruiken in het kader van het onderwijs dient hij een aantal vragen te stellen en beantwoorden. Deze zijn opgenomen in een algemene checklist in bijlage III. Daarnaast is een schematische weergave van de besproken mogelijkheden opgenomen in bijlage IV.

Licenties en overige overeenkomsten

Dit hoofdstuk gaat in op de mogelijkheden die auteursrechthebbenden hebben met betrekking tot bescherming van hun werk. De vraag die gesteld wordt, is op welke manieren zij hun werk extra kunnen beschermen en welke gevolgen dit heeft voor de gebruikers van dit werk. Hierbij zal er vooral aandacht worden besteed aan de mogelijkheid licenties aan een werk te verbinden. Vervolgens zullen de aanwezige licenties en overige overeenkomsten worden besproken die Avans Hogeschool heeft op het gebied van auteursrechten. Ook dit hoofdstuk besluit met een korte conclusie.

4.1 Mogelijkheden bescherming werk door auteur

Auteursrechten zijn vormvrij en er bestaat dus geen registratieverplichting. Iemand kan er wel voor kiezen zijn werk te laten registreren. Dit kan bijvoorbeeld bij de belastingdienst, een notaris of bij een auteursvereniging. De vermelding van het copyright notice met naam van de rechthebbende en het jaartal van eerste publicatie is dus niet verplicht, maar kan wel een zekerheid bieden bij de beantwoording van de vraag of er op een werk auteursrecht zit. Een werk kan tevens worden beschermd door bepaalde technische voorzieningen. Een auteur kan bijvoorbeeld werken met passwords, encryptie of een kopieerbeveiliging.⁴⁴ Wanneer iemand deze technische voorzieningen omzeilt, handelt hij of zij automatisch in strijd met het auteursrecht op grond van art. 29a AW.

4.1.1 Licenties

In het kader van dit onderzoek is het vooral van belang aandacht te besteden aan licenties. Een licentie is een overeenkomst waarin de auteursrechthebbende of een collectieve auteursrechtenorganisatie een ander toestemming geeft bepaalde handelingen uit te voeren. Dit is niet hetzelfde als overdracht van het auteursrecht, omdat de auteursrechthebbende het auteursrecht in dit geval wel zelf behoudt. Een auteursrechthebbende kan zelf een licentie aan zijn werk verbinden, maar er zijn ook verschillende verenigingen die zich bezighouden met licenties. Dit zijn collectieve rechtenorganisaties die de exploitatierechten van auteurs beheren. Tegen standaard tarieven geven zij licenties af voor het hergebruik van materiaal. De tarieven hiervoor zijn voor niet-commerciële onderwijsinstellingen vaak lager. Het volgende hoofdstuk geeft een overzicht van alle organisaties die betrokken kunnen zijn bij auteursrechten in het onderwijs en hier zal tevens besproken worden welke taken en verantwoordelijkheden deze organisaties dragen.

4.1.2 Academia en Videma licentie

De Academia licentie geeft medewerkers en studenten van aangesloten hoger onderwijs instellingen bijvoorbeeld het recht om materiaal van Nederlandse omroep instellingen, dat is gearhiveerd door het Nederlands instituut voor Beeld en Geluid, te gebruiken in het kader van onderwijs. Deze licentie wordt vaak afgesloten tegen een tarief dat is gerelateerd aan

⁴⁴ 'Auteursrechten informatiepunt', *Bibliotheek Leiden Universiteit* 12 februari 2011, www.bibliotheek.leidenuniv.nl (Zoek op AIP)

het aantal studenten en docenten.⁴⁵ De Videma licentie is hiermee te vergelijken, maar richt zich tevens op commerciële omroepen.

4.1.3 Copyleft licentie

Een auteursrechthebbende kan ook kiezen een Copyleft licentie te verbinden aan zijn werk. Via Copyleft kan een auteursrechthebbende ervoor kiezen iedereen toestemming geven zijn of haar werk te kopiëren, bewerken of hergebruiken. Hier zijn vaak twee voorwaarden aan verbonden: de maker moet vernoemd worden en de bewerking of het hergebruik moet plaatsvinden onder dezelfde voorwaarden van de Copyleft licentie.

4.1.4 Creative commons

Er kan door de auteursrechthebbende ook gekozen worden voor een Creative commons licentie. Creative commons is een organisatie die een aantal auteursrechtenlicenties heeft ontwikkeld, waarmee een maker anderen vooraf, zonder te betalen toestemming kan geven om zijn werk te kopiëren, hergebruiken en openbaar te maken. Er zijn verschillende varianten waarvoor de auteursrechthebbende kan kiezen.⁴⁶

4.1.5 Open Acces

Ook Open Acces is een mogelijkheid. De auteur geeft dan een niet vrije licentie voor breed hergebruik (lezen, downloaden, kopiëren, verspreiden, printen of doorzoeken), maar blijft zijn auteursrechten houden.⁴⁷

4.1.6 Vrijwaringsverklaring

Als laatste kan een auteursrechthebbende ervoor kiezen een vrijwaringsverklaring op te stellen. Hij of zij verklaart daarin dat hij de rechten op het materiaal bezit, dan wel dat hij de ander vrijwaart tegen alle aanspraken die anderen eventueel op het materiaal kunnen laten gelden.⁴⁸

4.2 Licenties en overige overeenkomsten binnen Avans

Binnen Avans is er weinig bekendheid over de bestaande licenties en overeenkomsten die zijn afgesloten met auteursrechthebbende of auteursrechtenorganisaties. Dit maakt de informatie slecht toegankelijk voor docenten en medewerkers. Zoals eerder aangegeven kunnen instellingen speciale licenties afsluiten met betrekking tot het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal ten behoeve van het onderwijs. Een licentie is een overeenkomst die toestemming geeft voor het gebruik (al dan niet onder bepaalde voorwaarden) van bepaalde soorten auteursrechtelijk beschermd materiaal. De HBO-raad heeft collectieve overeenkomsten afgesloten waar Avans gebruik van maakt. Daarnaast

⁴⁵ 'Academialicentie', *Academia* 13 februari 2011, www.academia.nl (Zoek op *Academialicentie*)

⁴⁶ 'Over ons', *Creative commons* 13 februari 2011, www.creativecommons.nl (Zoek op *Organisatie*)

⁴⁷ 'Wat is open acces', *Open acces* 15 februari 2011, www.openacces.nl (Zoek op *Open acces publiceren*)

⁴⁸ 'Begrippen', *Surffoundation* 22 februari 2011, www.surffoundation.nl (Zoek op *Begrippen*)

heeft Avans zelf overeenkomsten afgesloten. Niet alle aanwezige overeenkomsten zijn van toepassing op het gebruik van de materialen die in dit onderzoek centraal staan. Deze overeenkomsten zullen dan ook niet opgenomen worden in de bijlagen. Toch zullen deze voor een duidelijke beeldvorming allemaal kort genoemd worden.

4.2.1 Overeenkomsten afgesloten door HBO-raad

Avans Hogeschool is aangesloten bij de HBO-raad. Dit is de belangen- en werkgeversvereniging van de hogescholen in Nederland.⁴⁹ De HBO-raad heeft een aantal overeenkomsten afgesloten die om die reden ook van toepassing zijn voor Avans. Dit zijn de readerovereenkomst en de repropregeling.

Readerovereenkomst

Het NUV (Het Nederlandse Uitgeversverbond), Stichting Pro en IPRO (International Publisher Rights Organisation) enerzijds, en de HBO-raad en de VSNU (vereniging van universiteiten) anderzijds, hebben een overeenkomst voor de overname van korte auteursrechtelijk beschermde werken en van (korte) gedeelten uit auteursrechtelijk beschermde werken in onderwijspublicaties van hogescholen, waaronder readers (readerovereenkomst) afgesloten.⁵⁰ Onder een 'onderwijspublicatie' wordt in deze overeenkomst verstaan: *'elke bundeling van onderwijsmateriaal, waarin een of meer korte auteursrechtelijk beschermde werken en/of (korte) gedeelten uit auteursrechtelijk beschermde werken zijn overgenomen. Als zodanige bundeling wordt beschouwd een reader, een docentendictaat, een werkboek of een syllabus, dan wel een soortgelijke publicatie, al dan niet in elektronische vorm. Gebruik in elektronische vorm is krachtens deze overeenkomst uitsluitend toegestaan op dragers die alleen aan ingeschreven studenten en medewerkers van de instelling ter beschikking worden gesteld, dan wel via een netwerk waartoe uitsluitend ingeschreven studenten toegang hebben.'*⁵¹ Deze overeenkomst geldt derhalve zowel voor papieren als digitale readers.

Avans Hogeschool betaalt jaarlijks een vast bedrag aan Stichting Pro, zij hoeven dus niet per overname af te rekenen wanneer er korte overnames in een reader geplaatst worden. Het bedrag is gestoeld op de billijke vergoeding voor het overnemen van korte gedeelten uit boeken en tijdschriften en deze is vastgelegd in art. 16 lid 1 sub a ten vijfde AW. Het wordt berekend op basis van een jaarlijkse vergoeding per student.

Korte overname

Wat wordt er onder een korte overname verstaan?

Deze grenzen zijn vastgesteld.⁵²

'voor een niet-literair boek ligt de grens bij maximaal 10.000 woorden en niet meer dan 1/3 deel van het oorspronkelijke werk;

⁴⁹ 'Over de HBO-raad', HBO raad 26 maart 2011, www.hbo-raad.nl (Zoek op Over ons)

⁵⁰ 'Voorwaarden bij de afkoopregeling readers', HBO raad 26 maart 2011, www.hbo-raad.nl (Zoek op Publicaties, verenigingsafspraken en -procedures)

⁵¹ Definitie van een onderwijspublicatie is vastgesteld in art. 1 lid 2 van de readerovereenkomst.

⁵² Definitie van een korte overname is vastgesteld in art. 2 lid 2 van de readerovereenkomst.

-uit literaire geschriften maximaal 2500 woorden of maximaal 100 regels poëzie, en niet meer dan 1/10 deel van het oorspronkelijk werk;
-voor een tijdschrift op 8.000 woorden mits het niet meer is dan 1/3 van het oorspronkelijke werk met een maximum van 20 pagina's;
-een overgenomen grafiek, tabel, schema of foto, afbeelding geldt als 200 woorden van dergelijke illustraties mogen maximaal 25 stuks uit het oorspronkelijk werk worden overgenomen;
-liedtekst: refrein en 1 couplet, notenschrift: 5 notenbalken.'

Korte werken

Wat wordt er onder korte werken verstaan?

Deze grenzen zijn als volgt vastgesteld.⁵³

'Grafieken, tabellen, schema's en soortgelijke werken, mits niet meer omvattend dan 25 korte werken uit dezelfde oorspronkelijke uitgave. Hierbij geldt voor toepassing van deze overeenkomst, dat in geval uitsluitend één of meer van deze werken worden overgenomen, voor de bepaling van de grens 'kort gedeelte' als bedoeld in lid 2, respectievelijk voor de berekening van de billijke vergoeding als bedoeld in artikel 3, ieder overgenomen kort werk als hier bedoeld, geacht wordt een omvang te hebben van 200 woorden respectievelijk een halve pagina.

-Een door de uitgever in een boekwerk of periodiek gebundelde en bewerkte rechterlijke uitspraak (inclusief annotatie), alsmede de uitgave van een in het kader van een plechtigheid van de onderwijsinstelling gehouden mondelinge voordracht, worden ongeacht het aantal woorden beschouwd als 'kort werk'. Voor uit een verzamelwerk overgenomen rechterlijke uitspraken blijft gelden dat de overname beperkt dient te blijven tot een derde deel van dat verzamelwerk.'

Onder een digitale reader verstaat de stichting een bestand waar twee of meer artikelen in zijn opgenomen.⁵⁴ Ook de begrippen korte en lange overnames zijn overeenkomstig van toepassing op de digitale readers. Wanneer er losse tekst in de ELO wordt geplaatst, valt dit tevens onder de readerregeling wanneer dit wordt gedaan ter toelichting van een les en het gaat om een kort gedeelte.

Stichting Pro wil een bewijsexemplaar van iedere reader waarin korte en niet-korte werken opgenomen zijn, met een vermelding van de oplage en een bewijs van toestemming. De oplage bij digitale readers is het aantal studenten dat toegang heeft tot het elektronisch stuk. Het daadwerkelijk aantal studenten dat de reader raadpleegt, is dus niet van belang. Ook in het geval van digitale readers wil Stichting Pro bewijs van de inhoud.⁵⁵ Stichting Pro zou het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal o.a. willen controleren door toegang te krijgen tot de ELO, oftewel Blackboard. Dit staat in art. 7 lid 2 van de readerovereenkomst. Dit kan een probleem opleveren, omdat de vraag reist of dit technisch, praktisch en juridisch mogelijk is. Praktische bezwaren van Avans zijn o.a. de technische begeleiding die vereist is wanneer iemand van Stichting Pro toegang krijgt tot Blackboard. Een voorbeeld van een technisch bezwaar is

⁵³ Definitie van korte werken is vastgesteld in art. 2 lid 3 van de readerovereenkomst.

⁵⁴ 'Definitie digitale reader', Stichting Pro 29 maart 2011, www.stichting-pro.nl (Zoek op Definitie digitale reader)

⁵⁵ 'Voorwaarden bij de afkoopregeling readers', Stichting Pro 29 maart 2011, www.stichting-pro.nl (Zoek op Voorwaarden afkoopregeling)

bijvoorbeeld de vraag hoe er functioneel ingeregeld kan worden dat de controlerende partij tot bepaalde delen van Blackboard wel toegang krijgt en tot bepaalde delen niet. Daarbij komt de vraag of de controlerende partij technische schade kan aanrichten binnen de elektronische omgeving. Juridische bezwaren zijn o.a. waarborging van de privacy van docenten/medewerkers en studenten. Binnen de ELO zijn gegevens enz. te vinden van studenten en medewerkers. Dit kan privacygevoelige informatie zijn en de vraag is of Stichting Pro hiertoe toegang mag verkrijgen. Het juridische component hangt in dit geval samen met de technische component, want ook hier speelt vervolgens de vraag: kan dit met een technische oplossing vermeden worden.

Avans Hogeschool heeft een Printing-on-Demand overeenkomst met Stichting Pro. Dit wil zeggen dat zij niet voorafgaand aan de productie het oplageaantal per reader hoeft vast te leggen. Betreffende de inhoud van een reader moet er wel toestemming zijn van de stichting. Wanneer er sprake is van een lange overname is toestemming van de auteursrechthebbende vereist. Hiervoor is geen regeling getroffen. Er moet per readerpublicatie opnieuw toestemming gevraagd worden via het aanvraagformulier van Stichting Pro.⁵⁶

De Printing-on-Demand overeenkomst is opgenomen in bijlage V. De readerovereenkomst en de bijbehorende standaardvoorwaarden van Stichting Pro zijn opgenomen in bijlage VI.

Reproregeling

In een onderwijsinstelling worden er ook vaak losse kopieën van (delen van) werken uitgedeeld in een les. Het maken van deze kopieën valt onder het reprorecht. Voor het maken van losse kopieën heeft de HBO-raad een overeenkomst gesloten met Stichting Reprorecht.⁵⁷ Elke instelling ontvangt hiervoor jaarlijks een factuur die is gebaseerd op het totaal van de vergoedingen in een jaar (2009) gedeeld door het aantal studenten per hogeschool met peildatum 1 oktober 2008. Vanaf 2010 wordt het bedrag jaarlijks verhoogd met de algemene prijsindex zoals deze door het CBS wordt vastgesteld. De afkoopsom wordt dan bepaald door de verhoging van het bedrag per student uit het voorgaande jaar en vervolgens dient dit vermenigvuldigd te worden met het aantal studenten in het betreffende jaar. Het gebruik van knipselkranten valt ook onder deze regeling. Dit staat in art. 3 lid 2 JO lid 3 van de overeenkomst. Onder het reprorecht vallen alleen korte gedeelten. Voor het overnemen van lange gedeelten is, in het geval van losse kopieën ook toestemming nodig.⁵⁸

De reproregeling is opgenomen in bijlage VII.

4.2.2 Overeenkomsten afgesloten door Avans Hogeschool

Avans Hogeschool heeft zelf ook nog een aantal overeenkomsten afgesloten op het gebied van auteursrechten. Deze zijn grofweg op te

⁵⁶ 'Toestemming aanvraag formulier lange overname', *Stichting Pro* 29 maart 2011, www.stichting-pro.nl (Zoek op *Lange overname*)

⁵⁷ 'Reader overeenkomst hbo', *HBO raad* 26 maart 2011, www.hbo-raad.nl (Zoek op *Publicaties, verenigingsafspraken en -procedures*)

⁵⁸ 'Onderwijs veelgestelde vragen', *Reprorecht* 26 maart 2011, www.reprorecht.nl (Zoek op *Veelgestelde vragen, overeenkomst*)

delen in twee groepen. Enerzijds heeft Avans bemiddelingsovereenkomsten met Surf afgesloten. Surf sluit dan licenties af met aanbieders van content en een instelling die aangesloten is bij Surf kan hier vervolgens in participeren.⁵⁹ Anderzijds heeft Avans licenties afgesloten met directe aanbieders van content. Zo hebben ze verscheidene licenties afgesloten met Buma.

Bemiddelingsovereenkomsten met Surf

Surf heeft verscheidene licenties afgesloten met aanbieders van content. Avans participeert in een aantal van deze licenties. Zo is er een licentie afgesloten met LexisNexis. Dit is een digitale databank, waarvan Avans tegen een jaarlijks normatief bedrag gebruik mag maken. Dit mag op grond van de voorwaarden die beschreven staan in deze licentie. Zo mag er alleen gebruik worden gemaakt van de inhoud van de databank ten behoeve van het onderwijs en door studenten en medewerkers van de instelling. Thuisgebruik is toegestaan zolang het niet voor commerciële doeleinden bestemd is. Naast deze licentie is er ook een bemiddelingsovereenkomst tot stand gekomen met Surf voor content aangeboden door Compagny.info. Dit is een aanbieder van content op het gebied van economie en ook voor deze licentie geldt dat er door medewerkers en studenten van Avans, zowel thuis als binnen de instelling, gebruik mag worden gemaakt van de databank ten behoeve van het onderwijs. Avans participeert tevens in de overeenkomst tussen Surf en Ebsco Information Services. Ook hier betaalt Avans een bepaald bedrag per jaar en maakt in ruil daarvoor gebruik van de content die Ebsco aanbiedt. Dit zijn wereldwijde elektronische tijdschriften, boeken, printabonnementen, databanken enz. met een divers informatieaanbod. Dit geldt ook voor content aangeboden door IQ Info, SDU, Video limited, Kluwer en TFC. Op het gebied van beeld en geluid heeft Avans via Surf de databank Beeld en Geluid in Academia afgesloten. Deze databank is te raadplegen via Surfnet. In deze licentie staat o.a. beschreven dat de inhoud (een selectie van tv-programma's van de publieke omroep, archiefmateriaal van het polygoonjournaal, opdrachtfilms, amateursfilms en reclamespots) enkel mag worden gestreamd via Surfnet. Downloaden en kopiëren is op grond van deze licentie dus niet toegestaan. Daarnaast is in al deze licenties beschreven dat de instelling (Avans) verantwoordelijk is voor het informeren van studenten en medewerkers met betrekking tot het juist gebruik van de content. Het gaat in het kader van dit onderzoek te ver deze overeenkomsten afzonderlijk en uitputtend te bespreken. Het spreekt voor zich dat het gebruik van de content die aangeboden wordt, is verbonden aan een aantal voorwaarden die gesteld zijn in de afzonderlijke licenties. Deze zijn binnen de instelling op de vragen via het auteursrechtenloket.⁶⁰ Naast deze overeenkomsten heeft Avans een vrijwaringsverklaring afgesloten met Surffoundation met betrekking tot de Surfnet videotheek. Avans mag hier gebruik van maken en in deze overeenkomst is vastgelegd dat Avans verantwoordelijk is voor het juist gebruik van de videotheek en Surf niet aansprakelijk kan stellen.

⁵⁹ 'Software- en contentlicenties - Surfdiensten', *Surffoundation* 30 maart 2011, www.surffoundation.nl (Zoek op *Licenties*)

⁶⁰ auteursrechtenloket@avans.nl

Licenties Buma

Zoals aangegeven heeft Avans een aantal licenties afgesloten met Buma gericht op het openbaarmaken en verveelvoudigen van muziek. Deze zijn afgesloten met betrekking tot het gebruik van muziek in de onderwijsinstelling, kantine, evenementen, achtergrondmuziek in overige ruimten, fitness/sportschool/voorgondmuziek en fitness/sportschool en achtergrondmuziek. Het tarief is verbonden aan de ruimte waarvoor de licentie is afgesloten, hierbij uitgezonderd de evenementenlicentie. Het tarief voor deze licentie wordt bepaald door de ruimte en het aantal dagen waarvoor de licentie is afgesloten. Door docenten en medewerkers van Avans dient er echter wel rekening mee gehouden te worden dat niet alle muziekauteurs zijn aangesloten bij Buma. Het is dus mogelijk is dat er voor een bepaald werk toch toestemming moet worden gevraagd of teruggevallen moet worden op een van de mogelijkheden die de auteurswet biedt voor het gebruik van muziek ten behoeve van het onderwijs. Daarnaast dient er ook altijd rekening gehouden te worden met eventuele naburige rechten zoals de rechten van de uitvoerende artiesten, producenten enz. Hiervoor kunnen docenten en medewerkers terecht bij SENA (Stichting ter Exploitatie van Naburige Rechten).⁶¹

Overig

Avans heeft de gebruiksrechten van de digitale databank van Bohn Stafleu aangeschaft. Deze biedt toegang tot alle door deze uitgeverij uitgebrachte Nederlandse tijdschriften op het gebied van geneeskunde en zorg. Omdat Avans is aangesloten bij Surfdiensten krijgt zij tien procent korting op deze databank, maar er is hier geen sprake van een bemiddelingsovereenkomst met Surf. Ook heeft Avans een gebruiksovereenkomst afgesloten met MyCQ. Dit is software bestaande uit een vragenlijststelsel voor studenten met een 360 graden feedback stelsel. Deze overeenkomst is afgesloten voor het gebruik door 100 studenten. Ook deze licenties zijn op te vragen binnen de instelling via het auteursrechtenloket.

4.3 Conclusie

Naast de mogelijkheden die de auteurswet biedt voor gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal door docenten en overige medewerkers in het kader van het onderwijs, is het is ook mogelijk dat er toestemming is gegeven voor dit gebruik in de vorm van licenties. Wanneer er aan een auteursrechtelijk beschermd werk een licentie verbonden is die toestemming geeft voor bepaald gebruik van dat werk, hoeft er dus niet gekeken te worden naar de mogelijkheden die de auteurswet biedt. Een auteursrechthebbende kan bijvoorbeeld zijn werk als Open acces werk publiceren. Een docent of medewerker kan dit dan altijd gebruiken, mits hij wel de bron vermeldt.

De onderwijsinstelling heeft zeker ook baat bij licenties die afgesloten zijn met of via andere organisaties. De HBO-raad heeft een aantal collectieve overeenkomsten afgesloten waar Avans automatisch mee verbonden is. Dit zijn de readerovereenkomst en de reproregeling. Uit praktisch oogpunt is het de vraag of de readerovereenkomst zoals hij er op dit moment is, goed uitvoerbaar is. Naast het feit dat de oplage van digitale readers wordt

⁶¹ 'Waarom betalen voor muziekgebruik ', Buma 30 maart 2011, www.bumastemra.nl (Zoek op *Muziekgebruik opgeven*)

berekend op basis van het aantal studenten dat toegang heeft tot een bepaalde course (en dus niet het aantal studenten dat een reader daadwerkelijk bekijkt) is een groot struikelblok dat Stichting Pro in art. 7 van de overeenkomst heeft vastgelegd dat zij via een guestaccount toegang willen tot de digitale leeromgeving van Avans wanneer dit nodig is om het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal te controleren. De manier waarop ze dit in de praktijk zouden willen uitvoeren is echter nog niet helemaal bekend. Avans heeft, net als een aantal andere instellingen voor hoger onderwijs, praktische, technische en juridische bezwaren tegen de uitvoerbaarheid van deze bepaling. Naast deze twee overeenkomsten heeft Avans zelf nog een aantal overeenkomsten afgesloten. Het grootste deel van de overeenkomsten is door Surffoundation afgesloten met aanbieders van content en Avans participeert hierin via bemiddelingsovereenkomsten. Een ander deel is bilateraal afgesloten met aanbieders van content. De voorwaarden die aan het gebruik van de content zijn verbonden staan beschreven in de afzonderlijke overeenkomsten. Deze zijn te raadplegen via de instelling. Uit het onderzoek bleek, dat het niet eenvoudig was een totaaloverzicht te verkrijgen van alle overeenkomsten inzake auteursrechten die binnen Avans aanwezig zijn. Er is dan ook weinig bekend over de mogelijkheden die deze overeenkomsten bieden bij bijvoorbeeld docenten en management en dit kan invloed hebben op de mate van gebruik van deze licenties. Wel is er een overzicht van de aanwezige digitale databanken te vinden op lic.avans.nl onder *diensten - databanken en links*. In de overeenkomsten staat beschreven dat de instelling verantwoordelijk is voor het informeren van de gebruikers over de voorwaarden die aan het gebruik verbonden zijn. Aangezien de overeenkomsten waarin deze voorwaarden beschreven zijn erg ontoegankelijk zijn en er bij het overzicht van databanken geen extra uitleg wordt gegeven betreffende het correct gebruik van dit materiaal, is het de vraag of de instelling hierbij voldoet aan zijn verplichting.

Bevoegdheden, verantwoordelijkheden en juridische consequenties

In dit hoofdstuk zal eerst een aantal belangrijke externe partijen in kaart worden gebracht op het gebied van auteursrechten. Op die wijze ontstaat er een overzicht van organisaties die van belang zijn voor Avans op het gebied van auteursrechten. Vervolgens zal er ingegaan worden op de interne betrokken actoren. Wie is er binnen Avans verantwoordelijk/aansprakelijk voor een juiste naleving van auteursrechten regelgeving? Het hoofdstuk wordt afgerond met een korte conclusie.

5.1 Externe actoren

Vaak worden auteursrechten ondergebracht bij een collectieve rechtenorganisatie. Dit is aan te raden, omdat de auteursrechthebbende dan niet zelf in de gaten hoeft te houden wanneer en in welke mate zijn werk gebruikt wordt en degene die het werk wil gebruiken sneller een aanspreekpunt kan vinden. Het is voor te stellen dat een individuele auteursrechthebbende op bijvoorbeeld een muziekwerk lastiger te vinden is dan een grote organisatie die belangen behartigt van makers van muziek. Deze collectieve rechtenorganisaties zijn belangrijke partijen op het gebied van auteursrechten in het onderwijs. Met een aantal van deze partijen zijn door de HBO-raad en door Avans als individuele instelling overeenkomsten afgesloten. Wanneer docenten en medewerkers van Avans auteursrechtelijk beschermd materiaal willen gebruiken dat niet onder een bestaande licentie, overeenkomst of mogelijkheid binnen de wet valt, dienen zij toestemming te verkrijgen van de auteursrechthebbende. Aangezien deze zijn rechten over het algemeen ondergebracht zal hebben bij een collectieve organisatie is het voor docenten en medewerkers gewenst een overzicht te hebben van organisaties waar zij terecht kunnen om toestemming voor gebruik van een bepaald werk te vragen. Bij toestemming voor het gebruik van tekstmateriaal zal de betreffende docent of medewerker overigens vaak bij de uitgever van een werk terecht kunnen.

5.1.1 Buma/Stemra

Buma/Stemra behartigt de belangen van muzik auteurs en tekstdichters in Nederland. Een auteursrechthebbende kan er zelf voor kiezen zich aan te sluiten bij Buma/Stemra. Zij hebben als taak het handhaven van het auteursrecht gericht op muziek. Daarnaast ondersteunen zij projecten op dit gebied. Deze collectieve rechtenorganisatie draagt er zorg voor dat de auteurs een vergoeding ontvangen voor het gebruik van hun muziek.⁶²

5.1.2 Cedar

Cedar staat voor Centrum voor Dienstverlening Auteurs- en aanverwante rechten. Bij Cedar zijn auteursrechtenorganisaties aangesloten en Cedar ondersteunt deze organisaties zodat zij op een optimale manier de belangen van hun rechthebbenden kunnen waarborgen door het aanbieden van een passende bedrijfsmatige en efficiënte dienstverlening en een reeks

⁶² 'Over Buma/Stemra', *Buma/Stemra* 25 februari 2011, www.bumastemra.nl (Zoek op *Over ons*)

praktische diensten. De stichtingen die bij Cedar hun diensten hebben ondergebracht zijn: Stichting Lira, Stichting Leenrecht, Stichting Pro, Stichting Reprorecht en Stichting de Thuis kopie. De diensten die Cedar aanbiedt aan de auteursrechtorganisaties zijn het incasseren van gelden voor gebruik van auteursrechtelijk materiaal en het uitkeren van die gelden aan de rechtmatige eigenaren van die werken, tegen zo laag mogelijke kosten.⁶³

5.1.3 Leenrecht

Bibliotheken lenen werken van anderen uit. Daar dient een vergoeding tegenover te staan voor de auteursrechthebbende. Om die reden moeten bibliotheken leenrechtvergoedingen afdragen. Stichting Leenrecht incasseert die leenrechtvergoedingen rechtstreeks bij bibliotheken, spelotheken, cd-uitleen en kunstuitleen. Vervolgens worden deze vergoedingen door Leenrecht verdeeld onder alle rechthebbenden. Dat gebeurt via zogenaamde verdeelorganisaties. Dat zijn bestaande organisaties die zich elk richt op een speciale groep van rechthebbenden.⁶⁴

5.1.4 Lira

De stichting literaire rechten auteurs is de auteursrechtorganisatie voor schrijvers en vertalers van gedichten, verhalen, essays, columns, novellen, romans, éénakters, toneelstukken, sketches, hoorspelen, tv-spelen, series en films voor tv, conferences en muziek-dramatische werken, zoals opera's, operettes, musicals en nog veel meer. Lira betaalt aan auteurs vergoedingen uit voor gebruik en hergebruik van teksten die zij hebben geschreven.⁶⁵

5.1.5 Pictoright

Pictoright is een collectieve rechtenorganisatie op het gebied van beeldmateriaal. Pictoright behartigt dus de belangen van auteursrechthebbenden op die beeldmaterialen. Ook hier kunnen auteursrechthebbenden zich vrijwillig bij aansluiten. Als organisatie vragen zij jaarlijks een overzicht op van publicaties, innen de bijbehorende vergoedingen en verdelen deze vergoedingen onder haar leden.⁶⁶

5.1.6 Reprorecht

Stichting Reprorecht incasseert vergoedingen voor het kopiëren uit boeken, tijdschriften, kranten en andere publicaties. Hiervoor factureren ze bedrijven, overheids- en onderwijsinstellingen. Deze facturen volgen uit regelingen die getroffen zijn met werkgevers- en koepelorganisaties.⁶⁷

⁶³ 'Algemene informatie', Cedar 25 februari 2011, www.cedar.nl (Zoek op *Algemene informatie*)

⁶⁴ 'Leenrecht info', Leenrecht 25 februari 2011, www.leenrecht.nl (Zoek op *Informatie*)

⁶⁵ 'Over Lira', Lira 25 februari 2011, www.lira.nl (Zoek op *Over ons*)

⁶⁶ 'Visuele auteursrechten Nederland', Pictoright 26 februari 2011, www.pictoright.nl (Zoek op *Auteursrechten*)

⁶⁷ 'Stichting Reprorecht', Reprorecht 26 februari 2011, www.reprorecht.nl (Zoek op *Reprorecht*)

5.1.7 Sena

Sena regelt sinds juli 1993 de rechten van artiesten en producenten. Die rechten zijn vastgelegd in de Wet Op de Naburige Rechten. Dit doen zij op aanwijzing van het Ministerie van Justitie. Sena is de enige partij die dit mag doen. Sena's taken bestaan uit het verlenen van toestemming wanneer iemand vraagt om een werk te mogen gebruiken, vervolgens incasseren zij hier vergoedingen voor en verdelen zij deze vergoedingen.⁶⁸

5.1.8 Stichting Pro

Stichting Pro kan gezien worden als een bureau dat de administratie verricht voor auteursrechten in het onderwijs. Stichting Pro is dus de belangrijkste controlerende stichting in dit onderzoek en voert o.a. de readerregelingen uit. Pro controleert juist gebruik van auteursrechten, int vergoedingen en verdeelt afdrachten onder uitgevers. Zoals onder Leenrecht aangegeven, betalen openbare bibliotheken voor het uitlenen van werken een vergoeding aan Stichting Leenrecht. Daarvan wordt het aan uitgevers toekomende deel door Pro verdeeld. Er bestaat ook een LiteROM-regeling. De LiteROM is een database met ruim 60.000 boekrecensies. Pro verdeelt het uitgeversaandeel van de vergoedingen voor (de opname in) de LiteROM. Daarnaast is er een regeling voor knipsels. Knipsels (artikelen uit kranten en tijdschriften) mogen worden gebruikt door commerciële knipseldiensten, bedrijven en instellingen mits er vergoedingen worden betaald aan de makers. Via het Copyright Licentie- en Incassobureau PRO (CLIP) kunnen gebruikers een licentie regelen en worden de vergoedingen verdeeld onder de rechthebbenden.⁶⁹

5.1.9 Videma

Videma is een organisatie die zich bezighoudt met vertoningsrechten op filmwerken. Een instelling kan bij Videma een licentie afsluiten die alle gebruik van beeldrechten regelt. Daarnaast controleren zij of er inbreuken worden gemaakt op het auteursrecht, waarna zij actie kunnen ondernemen. De opbrengsten worden logischerwijs verdeeld over de auteursrechthebbende op de gebruikte filmwerken.

5.2 Interne actoren

Een vraag die binnen Avans speelt, is waar de verantwoordelijkheden en taken intern liggen of zouden moeten liggen inzake auteursrechten en te vormen beleid. Hoewel er meerdere personen en afdelingen binnen Avans door hun functie of rol in aanraking komen met auteursrechten gaat het te ver deze allen te benoemen. Er zal in dit onderzoek volstaan worden met het bespreken van de algemene verantwoordelijkheden van de werknemer en de werkgever wanneer het gaat om correct omgaan met auteursrechten. Oftewel, wie is verantwoordelijk/aansprakelijk wanneer het fout gaat? De directie of de docent/medewerker?

⁶⁸ 'Over Sena', Sena 26 februari 2011, www.sena.nl (Zoek op *Over ons*)

⁶⁹ 'Over Stichting Pro', Stichting Pro 26 februari 2011, www.stichting-pro.nl (Zoek op *Over ons*)

5.2.1 Verantwoordelijkheden en aansprakelijkheid werknemer

Wanneer er inbreuk gemaakt wordt op auteursrechten is de vraag wie aansprakelijk is feitelijk eenvoudig te beantwoorden. In art. 31 AW staat namelijk *'Hij, die opzettelijk inbreuk maakt op eens anders auteursrecht, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de vierde categorie.'* Hier valt dus uit af te leiden dat een ieder die verveelvoudigings- en/of openbaarmakingshandelingen verricht in beginsel aan te spreken is. Daarnaast kunnen onder bepaalde omstandigheden degene die inbreuk uitlokken of faciliteren aansprakelijk zijn op grond van 6:162 Burgerlijk wetboek (BW) of bijzondere (internet)wetgeving.⁷⁰ Het aanbieden van diensten die verband houden met internet kan dus de nodige vragen oproepen. Zo is bijvoorbeeld het via internet beschikbaar stellen van programmatuur waarmee digitale bestanden kunnen worden uitgewisseld al lange tijd een onderwerp van procedures.⁷¹ In Nederland is vastgesteld dat het aanbieden van deze programmatuur geen inbreuk op het auteursrecht oplevert. Het kan echter wel zo zijn dat het aanbieden onrechtmatig is. Belangrijk om te vermelden is namelijk dat er niet alleen rekening gehouden moet worden met inbreuken op het auteursrecht op grond van de auteurswet. Er dient tevens rekening gehouden te worden met handelingen die, hoewel ze geen inbreuk vormen op het auteursrecht, wel schadelijk kunnen zijn voor de auteur.⁷² De zogeheten zorgvuldigheidsnormen dienen ten alle tijden in acht te worden genomen. De aansprakelijkheid van service providers voor auteursrechteninbreuken die op hun servers plaats vinden, is ook gestoeld op het leerstuk van de onrechtmatige daad.⁷³ Het wordt in Nederland aangenomen dat providers zelf niet openbaar maken, maar wel (mede) aansprakelijk kunnen worden gehouden wanneer zij op de hoogte zijn van het feit dat er auteursrechteninbreuk wordt gepleegd op hun systeem.⁷⁴ Een docent of andere medewerker die een inbreuk maakt op het auteursrecht, is in beginsel dus aansprakelijk, maar vanuit deze opvatting zou ook de verantwoordelijke binnen Avans voor Blackboard aansprakelijk kunnen zijn in verband met het faciliteren van een plek waar auteursrechtelijk beschermd materiaal gepubliceerd wordt, mits hij op de hoogte is van het feit dat er onrechtmatig materiaal op staat of hiervan op de hoogte had moeten zijn. Wanneer hij hier van op de hoogte gesteld wordt, dient hij het materiaal direct te verwijderen of ontoegankelijk te maken.⁷⁵ Dit bepaalt art. 6: 196c BW in navolging van de e-commerce-richtlijn.⁷⁶ Binnen Avans is de verantwoordelijke voor de Blackboard dienstverlening de directie van het LIC. Zij delegeren de uitvoering van servicewerk naar de manager Blackboard service en support.

⁷⁰ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 489.

⁷¹ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 406.

⁷² Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 404.

⁷³ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 406.

⁷⁴ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 406.

⁷⁵ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 407.

⁷⁶ E-commerce-richtlijn, PB 2000 L178/1.

5.2.2 Verantwoordelijkheden en aansprakelijkheid werkgever

Onlosmakelijk verbonden aan dit aansprakelijkheidsvraagstuk is de aansprakelijkheid van de werkgever. Deze is geregeld in art. 6:170 – 172 BW. In art. 6:170 lid 1 staat het volgende.

‘Voor schade, aan een derde toegebracht door een fout van een ondergeschikte, is degene in wiens dienst de ondergeschikte zijn taak vervult aansprakelijk, indien de kans op de fout door de opdracht tot het verrichten van deze taak is vergroot en degene in wiens dienst hij stond, uit hoofde van hun desbetreffende rechtsbetrekking zeggenschap had over de gedragingen waarin de fout was gelegen.’

Daarnaast is in lid 3 het volgende beschreven.

‘Zijn de ondergeschikte en degene in wiens dienst hij stond, beiden voor de schade aansprakelijk, dan behoeft de ondergeschikte in hun onderlinge verhouding niet in de schadevergoeding bij te dragen, tenzij de schade een gevolg is van zijn opzet of bewuste roekeloosheid. Uit de omstandigheden van het geval, mede gelet op de aard van hun verhouding, kan anders voortvloeien dan in de vorige zin is bepaald.’

Een hogeschool is een private rechtspersoon en treedt op als werkgever voor docenten en overige medewerkers.⁷⁷ Op grond van bovengenoemde artikelen is de werkgever aansprakelijk voor schade aangebracht aan derden door zijn werknemer in uitoefening van zijn dienstbetrekking. Het gaat dan om risicoaansprakelijkheid. De schade kan enkel verhaald worden op de werknemer wanneer er sprake is van opzet of roekeloosheid.⁷⁸

Wanneer het gaat om het betalen van schadevergoeding kan een auteursrechthebbende doorgaans terecht bij de werkgever. Wanneer men een verbod tegen handelingen van werknemers wil verkrijgen, dienen deze echter zelf gedaagd te worden. De werkgever kan in dat geval echter wel aangesproken worden als zijnde werknemer ter verkrijging van dat verbod, mits voldoende aannemelijk is dat de handelingen met goedkeuring van een bestuursorgaan zijn ondernomen, binnen de formele kring van zijn bevoegdheden.⁷⁹

5.3 Juridische consequenties na schending auteursrechten

Wanneer auteursrechten geschonden worden heeft de auteursrechthebbende een aantal keuzes met betrekking tot wat hij kan/wil vorderen. Daarbij is er binnen het auteursrecht een keuze tussen civielrechtelijk en strafrechtelijk handhaving. Er wordt in dit onderzoek enkel stilgestaan bij de civielrechtelijke handhaving, omdat de strafrechtelijke handhaving een ultimatum remedium dient te zijn binnen het auteursrecht en eigenlijk alleen wordt toegepast wanneer er sprake is van grootschalige,

⁷⁷ ‘Arbeidsvoorwaarden’, HBO raad 17 maart 2011, www.hbo-raad.nl (Zoek op Arbeidsvoorwaarden)

⁷⁸ Van Leeuwen, Hofsteenge & Nuijten, *Arbeidsovereenkomst en ontslag*, Alphen aan de Rijn: Kluwer 2009, p. 161.

⁷⁹ Spoor, Verkade & Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 490.

criminele praktijken.⁸⁰ Deze paragraaf beschrijft beknopt wat de meest voorkomende vorderingen zijn wanneer er sprake is van schending van auteursrechten. De reden om alleen de meest voorkomende vorderingen te bespreken is gelegen in het feit dat Avans Hogeschool de grootste kans heeft met deze vorderingen geconfronteerd te worden.

5.3.1 Verbodsveroordeling

Allereerst wordt er vaak een verbodsveroordeling gevorderd. Dit hangt samen met een betaling van een dwangsom wanneer het verbod overtreden wordt. Er wordt veel van deze mogelijkheid gebruik gemaakt, omdat het te vorderen is in een kort geding.⁸¹ Dit sluit aan bij de behoefte van de rechthebbende om zo snel mogelijk een eind te maken aan de onrechtmatige openbaarmaking/verveelvoudiging van zijn werk.

5.3.2 Schadevergoeding en winstafracht

Ook wordt er vaak schadevergoeding en winstafracht gevorderd. Deze mogelijkheden zijn vastgelegd in art. 27 jo 27a lid 1 AW. Wanneer schadevergoeding geëist wordt, is een aantal zaken vereist. Zo geldt het toerekenbaarheidsvereiste van art. 6: 162 AW. Dit vereiste houdt in dat er sprake moet zijn van schuld of dat de oorzaak krachtens de wet of in de in het verkeer geldende opvattingen voor rekening van de inbreukmaker komt. Dit volgt uit lid 3 van bovengenoemd artikel. Daarnaast moet de vermogensschade en eventuele overige schade (smartengeld) vastgesteld worden.⁸²

5.3.3 Rectificatie

Rectificatie is geregeld in art. 6:167 BW en kan ook gevorderd worden. De rechter heeft hierin een discretionaire bevoegdheid. Rectificatie wordt vooral gevorderd wanneer de persoonlijkheidsrechten geschonden zijn. Bijvoorbeeld het recht op naamsvermelding.⁸³

5.4 Conclusie

Auteursrechthebbenden brengen hun rechten vaak onder bij collectieve rechtenorganisaties. Binnen het hoger onderwijs is er met een aantal van deze organisaties overeenkomsten/licenties afgesloten met betrekking tot het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Voor docenten en andere Avans betrokkenen is het van belang kennis te hebben van het bestaan van deze organisaties. Met name omdat het kan voorkomen dat een docent materiaal wil gebruiken waarvoor geen overeenkomst of licentie aanwezig is en het gebruik niet binnen de mogelijkheden van de auteurswet valt. Wanneer de docent dit materiaal alsnog wil gebruiken, dient hij toestemming te vragen aan de auteursrechthebbende. Aangezien deze zijn rechten in de meeste gevallen ondergebracht heeft bij een

⁸⁰ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 533.

⁸¹ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 491.

⁸² Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 493.

⁸³ Spoor, Verkade & Visser, Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht, Deventer: Kluwer 2005, p. 506.

collectieve rechtenorganisatie kan de docent vaak hier terecht. Belangrijke en voor Avans relevante organisaties zijn Buma/Stemra, Cedar, Leenrecht, Lira, Pictoright, Reprerecht, Sena, Stichting Pro en Videma. Dit zijn externe actoren waar Avans rechtstreeks mee te maken heeft. Daarnaast is het belangrijk vast te stellen waar binnen Avans Hogeschool de verantwoordelijkheden liggen op het gebied van correct gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Er kunnen hoge boetes uitgedeeld worden wanneer auteursrechten aantoonbaar geschonden worden en de vraag is wie op dat moment aansprakelijk is. Uit art. 31 AW blijkt dat een ieder die auteursrechten schendt aansprakelijk is. Op grond van deze bepaling is een docent of overige medewerker van Avans in beginsel aansprakelijk. Daarnaast valt uit 6: 162 BW en specifieke internetwetgeving op te maken dat de verantwoordelijke binnen Avans voor Blackboard aansprakelijk kan zijn in verband met het faciliteren van een plek waar auteursrechtelijk beschermd materiaal gepubliceerd wordt, mits hij op de hoogte is van het feit dat er onrechtmatig materiaal op staat of hiervan op de hoogte had moeten zijn. Wanneer hij hier van op de hoogte gesteld wordt, dient hij het materiaal direct te verwijderen of ontoegankelijk te maken. Dit is bepaald in art. 6: 196c BW in navolging van de e-commerce-richtlijn. Aansprakelijkheid van de werknemer kan echter vervallen op grond van art. 6:170 – 172 BW. In deze artikelen is de zogenaamde risicoaansprakelijkheid van de werkgever vastgelegd. De schade kan alleen verhaald worden op de werknemer wanneer er sprake was van opzet of bewuste roekeloosheid. Wanneer onverhoopt auteursrechten toch geschonden worden, heeft de auteursrechthebbende verschillende mogelijkheden betreffende vorderingen die hij kan instellen. De meest voorkomende zijn de verbodsbepaling met dwangsom, de schadevergoeding en winstafracht en rectificatie. Dit zijn alle civielrechtelijke handhavingsmogelijkheden. Hoewel er binnen het auteursrecht een mogelijkheid bestaat tot strafrechtelijke handhaving, komt dit niet vaak voor. Dit wordt namelijk gezien als ultimum remedium en wordt alleen gebruikt in het geval van grootschalige, criminele praktijken.

Onderzoek onder docenten

In het kader van dit onderzoek is er een enquête c.q. vragenlijst opgesteld waarvan de uitkomst een beeld kan geven van de vragen die er spelen bij docenten binnen Avans op het gebied van het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. En, direct hiermee samenhangend hoe er op een praktische manier, relevante en bruikbare informatie en kennis over het correct gebruik van auteursrechten, laagdrempelig beschikbaar gemaakt kan worden. Let op, het gaat enkel om het verkrijgen van een globaal beeld van deze zaken. In verband met de haalbaarheid van het onderzoek is de vragenlijst qua omvang beperkt, en is de respondentengroep klein gehouden. Gekozen is voor het afnemen van de vragenlijst onder de E-learning coaches (ELCO) van Avans. Binnen elke academie is er tenminste één ELCO. Deze ELCO is eerste aanspreekpunt voor vragen over Blackboard, en is daarnaast in bijna alle gevallen werkzaam als docent. Er is voor deze doelgroep gekozen, omdat er zo een redelijk avansbreed beeld ontstaat en de ELCO's weten wat er speelt op het gebied van de ELO en tevens weten wat er speelt onder docenten. Er zijn negentien academies en dus zijn er ook negentien vragenlijsten verstuurd. Hiervan zijn er vijftien geretourneerd. Dit is een percentage van 79 procent. De uitkomsten van de vragenlijst zijn in de vorm van statistieken opgenomen in bijlage VIII. In dit hoofdstuk zullen alle uitkomsten van de enquête c.q. vragenlijst per vraag in kaart gebracht worden. Daarnaast zal er een aantal korte praktijkcasussen uitgewerkt worden op grond van de vragen die de coaches gesteld hebben. Uiteindelijk wordt ook dit hoofdstuk afgesloten met een korte conclusie.

6.1 Uitkomsten gesloten vragen

De eerste vraag die gesteld werd, ging over de mate waarin de respondent zijn eigen kennis over auteursrechten waardeert. De vraag die gesteld werd, luidde:

Hoe zou u uw kennis betreffende auteursrechten op dit moment waarderen?

Er kon hierbij gekozen worden voor een waardering tussen de nul en de tien, waarbij nul stond voor geen kennis, vijf voor gemiddelde kennis en tien voor uitstekende kennis. Veertien van de vijftien respondenten hebben hier een antwoord gegeven. Opvallend is dat 71,44 procent zijn kennis betreffende auteursrechten met gemiddeld of lager waardeert. 28,57 Procent schat zijn kennis redelijk in. Tevens opvallend is dat niemand zijn kennis betreffende auteursrechten als goed of uitstekend inschat.

De tweede vraag betrof het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal tijdens lessen of op Blackboard. De vraag die gesteld werd, luidde:

Maakt u (tijdens uw lessen en/of op Blackboard) gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal?

Op deze vraag kon met ja, nee en sta ik niet bij stil, geantwoord worden. Vijftien van de vijftien respondenten hebben hier een antwoord gegeven. 40 Procent gaf aan tijdens de lessen of op Blackboard gebruik te maken van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Nog eens 40 procent gaf aan dit juist niet te doen en 20 procent gaf aan er niet bij stil te staan of er wel of geen sprake was van het gebruik van auteursrechtelijk beschermd

materiaal. De meerderheid (60 procent) van de respondenten gebruikt dus auteursrechtelijk beschermd materiaal of staat er niet bij stil.

De derde vraag ging in op de voorwaarden die verbonden zijn aan het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal binnen het onderwijs.

De vraag die gesteld werd, luidde:

Bent u bekend met de voorwaarden die gesteld worden aan het gebruik van auteursrechten in het onderwijs?

Op deze vraag kon met ja, nee en tot op zekere hoogte, geantwoord worden. Vijftien van de vijftien respondenten hebben hier een antwoord gegeven. Hierbij gaf 26,67 procent aan op de hoogte te zijn van de voorwaarden, 13,33 procent gaf aan hier niet van op de hoogte te zijn en 60 procent gaf aan maar tot op zekere hoogte bekend te zijn met de voorwaarden die gesteld worden aan het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal binnen het onderwijs. Dit betreft dus een grote groep respondenten.

De vierde vraag betrof de vraag of er vervolgens ook aan die voorwaarden voldaan werd. De vraag die gesteld werd, luidde:

Voldoet u bij het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal aan die voorwaarden?

Op deze vraag kon wederom met ja, nee en tot op zekere hoogte, geantwoord worden. Vijftien van de vijftien respondenten hebben hier een antwoord gegeven. 46,76 Procent van de respondenten gaf aan te voldoen aan voorwaarden die verbonden zijn aan het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. 20 Procent gaf echter aan dit niet te doen en 33,33 procent gaf aan dit maar tot op zekere hoogte te doen. Ook uit de antwoorden op deze vraag blijkt dus dat er, hoewel een groot deel wel voldoet aan de voorwaarden, een nog grotere groep blijft bestaan die zich niet of maar tot op zekere hoogte houdt aan de voorwaarden die verbonden zijn aan het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal.

De vijfde vraag luidde als volgt:

Heeft u in het afgelopen half jaar wel eens gewerkt met bronvermelding of linken?

Op deze vraag kon met ja en nee, geantwoord worden. Vijftien van de vijftien respondenten hebben hier een antwoord gegeven. 46,76 Procent geeft aan hier wel eens mee gewerkt te hebben. 53,33 Procent geeft aan hier nooit mee gewerkt te hebben. Deze vraag is gesteld, omdat bronvermelding en linken naar een legale bron twee simpele oplossingen zijn voor een groot probleem.

De zesde vraag die gesteld werd ging in op de kennisvergaring onder docenten. De vraag die gesteld werd, luidde:

Heeft u behoefte aan verbreding/verdieping van uw bestaande kennis op het gebied van auteursrechten?

Op deze vraag kon met ja, nee en weet niet, geantwoord worden. Vijftien van de vijftien respondenten hebben hier een antwoord gegeven. 53,33 Procent geeft aan behoefte te hebben aan verbreding en/of verdieping van hun kennis. Een kleine minderheid van 33,33 procent geeft aan hier geen behoefte aan te hebben en 13,33 procent weet niet of hij hier behoefte aan heeft. Een verklaring voor de minderheid die geen verdieping en/of verbreding van zijn kennis wenst, zou gezocht kunnen worden in het feit

dat ongeveer eenzelfde percentage personen aangeeft zijn kennis betreffende auteursrechten als redelijk te waarderen. Dit is echter een hypothese die niet gestaafd kan worden op grond van de antwoorden op deze anonieme vragenlijst.

De zevende vraag die gesteld werd, ging in op de vorm waarin eventuele nieuwe kennis voor docenten en overige medewerkers het beste aangeboden kan worden. De vraag die gesteld werd, luidde:

Op welke wijze zou u deze kennis het liefst tot u willen nemen?

Op deze vraag konden er meerdere antwoorden gegeven worden. Mogelijke antwoorden waren: via een digitaal loket, brochure, handboek, schema's of een cursus. Veertien van de vijftien respondenten hebben hier een antwoord op gegeven. Omdat één respondent meerdere antwoorden kan geven, is er een totaal van 25 antwoorden geteld. De percentages die genoemd worden, zijn dus ook gebaseerd op het aantal antwoorden en niet op het aantal respondenten. 57,14 Procent vindt een digitaal loket (vragen stellen via de mail) een goede manier om kennis beschikbaar te maken voor docenten. 35,71 Procent ziet een mogelijkheid in een brochure en handboek. Informatie in de vorm van schema's zou door 42,86 procent van de respondenten op prijs gesteld worden en een cursus wordt door 7,14 procent als mogelijkheid gewaardeerd. De voorkeur gaat dus duidelijk uit naar een digitaal loket, hoewel een grote groep ook iets ziet in schema's die beschikbaar gesteld kunnen worden aan docenten. Hierbij moet natuurlijk ook gedacht worden aan de manier waarop die schema's vervolgens beschikbaar worden gesteld. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een handleiding via de ELO.

6.2 Uitkomsten open vragen (praktijkcasussen)

De laatste vraag die gesteld werd, betrof een open vraag. De vraag luidde als volgt:

Bent u in het laatste jaar nog tegen bepaalde auteursrechtelijke vragen aangelopen?

Tien van de vijftien respondenten hebben hier antwoord op gegeven. Een aantal van deze vragen zijn bewerkt tot korte praktijkcasussen en zullen hierna besproken en uitgewerkt worden. De casussen zijn gebaseerd op de vragen die gesteld werden door docenten, maar de situaties en personen in de casussen zijn gefingeerd. Enige overeenkomst met de werkelijkheid berust dan ook op louter toeval.

6.2.1 Casus 1 – Toegang tot vrij te gebruiken materiaal

Economiedocent J. Jansen wil tijdens zijn lessen ten behoeve van zijn onderwijs een aantal belangrijke publicaties op het gebied van commerciële economie aan zijn studenten laten zien. Jansen heeft erover gedacht één versie van elke publicatie te kopen en ze vervolgens 30 keer te kopiëren, zodat al zijn studenten een kopie hebben. Gelukkig bedenkt de docent op tijd dat dit niet de bedoeling kan zijn. Jansen kan zich vaag herinneren dat een mededocent ooit aan hem heeft verteld dat er mogelijkheden zijn tot het gebruik van legale bronnen tijdens de les. Jansen vraagt zich af hoe hij hieraan kan komen.

Gelukkig bedenk deze docent op tijd dat hij een publicatie niet zomaar 30 keer kan kopiëren en uitdelen. Hiervoor is geen grond binnen de afgesloten

overeenkomsten van Avans of binnen de mogelijkheden die de auteurswet biedt. Het gaat namelijk niet om een kort gedeelte van een werk. Docent Jansen heeft echter wel de mogelijkheid gebruik te maken van de databanken die Avans heeft middels de overeenkomsten met Surf. Deze databanken zijn te vinden via de ELO, lic.avans.nl, en er is betaald voor het gebruik van het materiaal dat erin te vinden is. Jansen dient er wel rekening mee te houden dat voor elk soort databank andere gebruiksvoorwaarden gelden en dat hij deze in acht dient te nemen. Wat Jansen eventueel ook zou kunnen doen is de auteursrechthebbenden van de publicaties of de koepelorganisatie die de rechten beheert, toestemming vragen voor het beoogd gebruik.

6.2.2 Casus 2 – Omvang vrij op te nemen materiaal

Mevrouw M. de Boer is docente aan de PABO. Zij wil graag een deel van een tekst uit een niet-literair boek in een papieren reader plaatsen. Mevrouw de Boer weet dat ze altijd een bron moet vermelden en dit doet ze dan ook netjes. Daarnaast heeft ze opgevangen dat een korte overname altijd mag worden gebruikt. Ze weet echter niet hoe lang dit gedeelte mag zijn en gaat gemakshalve uit van ongeveer de helft van de tekst. Mevrouw de Boer weet het niet zeker, maar ze is er toch van overtuigd dat het zo'n vaart niet zal lopen. Er zal toch niemand zijn die werkelijk het aantal woorden gaat natellen.

Het klopt inderdaad dat een korte overname altijd geplaatst mag worden in de reader met de juiste bronvermelding. Dit is vastgelegd in de readerovereenkomst en Avans betaalt hier per jaar een vast bedrag voor aan Stichting Pro. Er zijn vaste grenzen gesteld voor de begrippen korte overname en korte werken. In dit geval gaat het om een overname uit een niet-literair boek en mag de overname maximaal 10.000 woorden en niet meer dan 1/3 van het oorspronkelijke werk betreffen. Een afbeelding geldt hierbij als 200 woorden. Het is belangrijk dat de docenten zich aan deze grenzen houden. Controlerende instantie Stichting Pro wil namelijk een bewijsexemplaar van iedere reader waarin korte en niet-korte werken opgenomen zijn en zij kijken of de inhoud voldoet aan de gestelde eisen. Er is dus wel degelijk iemand die het aantal woorden natelt.

6.2.3 Casus 3 – Muziek binnen en buiten het klaslokaal

Mevrouw F. de Vries is werkzaam als docent binnen de gezondheidszorg. Tijdens haar praktijklessen draait zij vaak een muziekje. Mevrouw de Vries meent dat dit ontspannend werkt en dat haar studenten zich dan beter kunnen concentreren. Ze heeft via via gehoord dat gebruik van muziek tijdens de les toegestaan is op grond van een uitzondering in de wet. Nu heeft mevrouw de Vries de organisatie van de Avans studentendag op zich genomen en ook hier kan een muziekje natuurlijk niet ontbreken. In haar klaslokaal zet mevrouw de Vries de muziek ook altijd zonder problemen aan en ze verwacht dan ook geen problemen met het gebruik van de muziek tijdens deze feestelijke dag.

Muziek mag inderdaad op grond van de onderwijsexceptie zonder toestemming van de rechthebbende ten gehore worden gebracht in het kader van onderwijs zonder winstoogmerk. Het moet dan plaatsvinden binnen de instelling en het deel uit moet maken van het onderwijsprogramma. Mevrouw de Vries denkt dat deze mogelijkheid ook

voor haar geldt. Dit is echter niet zo. Hoewel de muziek vast ontspannend werkt voor de studenten valt te betwisten of het valt onder de noemer: in het kader van het onderwijs. Gelukkig kan mevrouw de Vries wel terugvallen op de licenties die Avans heeft afgesloten met Buma met betrekking tot het openbaarmaken en verveelvoudigen van muziek in de onderwijsinstelling. Ze moet echter altijd rekening houden met eventuele naburige rechten. Voor de feestelijke studentendag dient er een aparte evenementenlicentie afgesloten te worden. Deze is gebaseerd op de ruimte die het evenement inneemt en het aantal dagen dat het evenement duurt.

6.2.4 Casus 4 – Films downloaden

ICT docent G. Hamel komt een interessante film tegen op internet die hij kan gebruiken ter ondersteuning van zijn les. Hij wil deze graag downloaden en vervolgens in zijn geheel in de les vertonen en in de ELO plaatsen zodat zijn studenten hem later nog eens kunnen bekijken. Hamel vraagt zich echter af of dit allemaal wel toegestaan is. Auteursrechten zijn volgens hem een heel gedoe. Hij heeft dit al met een aantal andere docenten besproken en niemand weet hoe het precies zit.

Downloaden is een vorm van verveelvoudiging. Op grond van de onderwijsexceptie mag hij een film vertonen in de les. Het probleem is echter dat hij de film ook in de ELO wil zetten. Op grond van de onderwijsbeperking en het citaatrecht mag dit onder bepaalde voorwaarden, maar dan gaat het enkel om het gebruik van een deel van de film en dit is niet de bedoeling van de heer Hamel. De heer Hamel kan allereerst kijken of er een databank met bijbehorende licentie aanwezig is binnen Avans waarin de film die hij gezien heeft, aanwezig is. Wanneer dat zo is, kan hij het via streaming uitzenden tijdens de les. In de ELO is zijn enige mogelijkheid een link naar een legale bron te plaatsen, zodat de studenten op die manier de film alsnog kunnen bekijken.

6.2.5 Casus 5 – Bijdrukken reader

Docente recht J. Hendriks heeft enkele weken geleden toestemming gevraagd en verkregen voor het publiceren van een aantal lange overnames in een reader. De reader blijkt zo populair dat er nog meer van gedrukt moeten worden. Mevrouw Hendriks heeft dit een aantal jaar geleden ook meegemaakt en kan zich nog herinneren dat ze toen opnieuw toestemming moest vragen voor het publiceren van deze niet-korte overnames.

Allereerst heeft mevrouw Hendriks goed gehandeld door een aantal weken geleden toestemming te vragen voor het gebruik van lange overnames. Dit kan via het aanvraagformulier op de website van Stichting Pro. Lange overnames vallen namelijk niet onder de readerovereenkomst. Omdat Avans een Printing-on-Demand overeenkomst heeft afgesloten met Stichting Pro hoeven zij niet meer vooraf de oplage van een reader door te geven. Dit was eerst wel zo. Voordat deze overeenkomst er was, moest er dus elke keer dat een nieuwe reader bijgedrukt werd, opnieuw toestemming worden gevraagd voor de lange overnames.

6.3 Conclusie

In het kader van dit onderzoek is het van belang in kaart te brengen welke vragen er spelen onder docenten en medewerkers van Avans op het gebied van auteursrechten en hoe relevante informatie en kennis op een praktische manier beschikbaar gemaakt kan worden voor deze doelgroep. Om die reden is er een enquête c.q. vragenlijst voorgelegd aan de ELCO's van Avans. Er is voor deze doelgroep gekozen, omdat zij avansbreed werken (bij elke academie tenminste één) en, omdat zij zowel docent zijn als aanspreekpunt binnen de academie voor vragen betreffende Blackboard. Uit het onderzoek bleek dat een groot deel van de respondenten aangaf weinig tot gemiddeld kennis te hebben van auteursrechten. Geen van de respondenten waardeerde zijn kennis met een goed of uitstekend. Hier is dus duidelijk ruimte voor verbetering. Een andere opvallende uitkomst was, dat een heel groot percentage van de respondenten niet of maar tot op zekere hoogte kennis had van de voorwaarden die aan het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal verbonden zijn, en daarnaast ook niet of maar tot op zekere hoogte voldeed aan de voorwaarden die gesteld worden aan het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. De helft van de respondenten bleek in het afgelopen half jaar bijvoorbeeld niet één maal met bronvermelding of linken naar een legale bron gewerkt te hebben. Er is naar aanleiding van deze uitkomsten duidelijk nog ruimte tot verbetering. Ook bleek uit de enquête dat de meerderheid openstaat voor verbreding/verdieping van zijn kennis op het gebied van auteursrechten. Deze kennis zouden zij graag beschikbaar gesteld krijgen via een digitaal loket of in de vorm van schema's in bijvoorbeeld een brochure of handleiding. Naar aanleiding van de uitkomsten van deze vragenlijst kunnen geen harde conclusies getrokken worden. De respondentengroep is daarvoor te klein. Het geeft echt wel een globaal beeld van de avansbrede situatie op het terrein van omgaan met auteursrechten, wat kan leiden tot het formuleren en implementeren van een praktisch uitvoerbaar beleid inzake correct omgaan met auteursrechten in zowel de fysieke leeromgeving als de ELO.

Conclusies en aanbevelingen

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: *Aan welke juridische voorwaarden moet Avans Hogeschool voldoen betreffende het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal door docenten en overige medewerkers ten behoeve van het onderwijs en op welke wijze kan dit praktisch toegepast worden in de organisatie?*

Naar aanleiding van het onderzoek zijn er conclusies en aanbevelingen geformuleerd die een antwoord geven op deze vraag.

7.1 Conclusies

Meest voorkomende gebruikte materialen

Binnen Avans Hogeschool wordt gewerkt met mogelijk auteursrechtelijk beschermd materiaal. Uit het onderzoek is gebleken dat er in de fysieke leeromgeving en ELO van Avans door docenten en overige medewerkers veel gebruik wordt gemaakt van tekstmateriaal. Daarnaast is gebleken dat beeld-, video- en geluidmateriaal in de fysieke leeromgeving frequent gebruikt wordt en dat dit materiaal in de ELO, in verhouding naar aantallen, relatief veel opslagcapaciteit inneemt.

Mogelijkheden gebruik auteursrechtelijk beschermd materiaal

Binnen de auteurswet zijn er drie mogelijkheden waar het onderwijs gebruik van kan maken met betrekking tot het gebruik van deze materialen. Dit zijn de onderwijsexceptie als beschreven in art. 12 lid 5 AW, de onderwijsbeperking van art. 16 AW en het citaatrecht van art. 15a AW.

De onderwijsexceptie is van toepassing op het uitzenden van audio-, film- en videoprogramma's of het voordragen van gedichten of andere tekstmaterialen in de fysieke leeromgeving. Er moet daarbij voldaan worden aan de volgende voorwaarden: het materiaal moet gebruikt worden in het kader van het onderwijs zonder winstoogmerk. Het moet gebruikt worden in de fysieke leeromgeving en deel uitmaken van het onderwijsprogramma.

De onderwijsbeperking is van toepassing op nieuwsberichten en gemengde berichten, werken van beeldende kunst, foto's en werken van toegepaste kunst in zijn geheel. Daarnaast is de beperking van toepassing op delen van bijdragen over actuele economische, politieke, godsdienstige of levensbeschouwelijke onderwerpen en delen van andere werken (tenzij er sprake is van een kort werk, in dat geval is de beperking van toepassing op een geheel werk). Er moet daarbij voldaan worden aan de volgende voorwaarden: het moet gaan om een deel van een werk (of een geheel werk wanneer het gaat om korte werken, foto's of kunstwerken). De bron waaruit is overgenomen, moet rechtmatig openbaar zijn gemaakt. Het materiaal moet gebruikt worden ter toelichting bij niet commercieel onderwijs en het overnemen moet in overeenstemming zijn met hetgeen in het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is. Daarnaast moeten de persoonlijkheidsrechten in acht genomen worden en de bron moet altijd vermeld worden. Tegenover het gebruik moet tevens een billijke vergoeding staan. Deze betaalt de gebruiker aan de auteursrechthebbende. In het onderwijs wordt dit veelal geregeld via Stichting Pro. Deze vergoeding kan overigens ook op 0 euro gesteld

worden. In art. 16 Jo 10 AW staat beschreven wat verstaan wordt onder korte werken. Dit zijn teken-, schilder-, bouw- en beeldhouwwerken, lithografieën, graveer- en andere plaatwerken, fotografische werken, werken van toegepaste kunst en tekeningen en modellen van nijverheid.

Het citaatrecht is van toepassing op alle soorten werken. Art. 15a AW stelt namelijk geen beperkingen ten aanzien van soorten werken respectievelijk soorten informatiedragers waaruit geciteerd mag worden. Geciteerd mag dus worden uit tekst-, beeld-, geluid- en videomateriaal. Er moet in het geval van citeren voldaan worden aan de volgende voorwaarden: de omvang van het citaat moet in overeenstemming zijn met hetgeen in het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is, en het aantal en de omvang dient gerechtvaardigd te zijn door het te bereiken doel. Een voorbeeld hiervan is dat de grootte en werkwijze duidelijk verschillen van het oorspronkelijke werk. Het citaat moet relevant zijn en slechts een klein onderdeel uitmaken van het geheel. Zo mag een foto bijvoorbeeld alleen geciteerd worden in een wetenschappelijke verhandeling wanneer de foto in grootte of reproductietechniek duidelijk afwijkt van het origineel. Daarnaast heeft de HR in 1990 en in 1992 vastgesteld dat het opnemen van het citaat geen wezenlijk afbreuk mag doen aan de door de auteursrecht beschermde belangen ter zake van de exploitatie van een werk. De bron waaruit geciteerd wordt, moet rechtmatig openbaar gemaakt zijn. De persoonlijkheidsrechten moeten in acht genomen worden en er moet altijd bronvermelding plaatsvinden.

Wat verstaan wordt onder delen van werken is vastgelegd in de readerovereenkomst die de HBO-raad heeft afgesloten met Stichting Pro.

Een licentie geeft een gebruiker toestemming een beschermd werk te gebruiken (al dan niet onder bepaalde voorwaarden). Wanneer hier sprake van is, kunnen bepaalde materialen altijd gebruikt worden en hoeft er niet gekeken te worden naar bovengeschreven mogelijkheden die het gebruik verantwoorden.

Afgesloten licenties

Avans heeft via de HBO-raad en bilateraal een aantal overeenkomsten/licenties afgesloten met aanbieders van content. Dit zijn de readerovereenkomst, de reprogeregeling, verscheidene participatieovereenkomsten met Surf met betrekking tot databanken, licenties met Buma gericht op gebruik van muziek en een tweetal overeenkomsten met Bohn Stafleu en MyCQ. Uit praktisch oogpunt is het de vraag of de bestaande readerovereenkomst op dit moment goed uitvoerbaar is. De oplage van digitale readers wordt berekend op basis van het aantal studenten dat toegang heeft tot een bepaalde course in Blackboard (en dus niet het aantal studenten dat een reader daadwerkelijk bekijkt) en Stichting Pro wil op grond van art. 7 van de overeenkomst toegang tot Blackboard wat binnen Avans leidt tot juridische, technische en praktische vragen zoals de vraag of de privacy van studenten geschonden wordt wanneer een externe partij toegang krijgt tot bepaalde delen van de ELO. Daarnaast is het de vraag of Avans aan de voorwaarden voldoet die beschreven zijn in de participatieovereenkomsten afgesloten met Surf. In de overeenkomsten staat beschreven dat de instelling verantwoordelijk is voor het informeren van de gebruikers over de voorwaarden die aan het gebruik van de databanken verbonden zijn. De overeenkomsten zijn echter niet eenvoudig toegankelijk voor docenten en medewerkers en bij het

overzicht van databanken dat Avans aanbiedt, wordt geen extra uitleg gegeven betreffende het correct gebruik van dit materiaal.

Concrete toepassing op materialen

In de praktijk heeft Avans vooral iets aan de onderwijsexceptie en aan de afgesloten licenties. De onderwijsexceptie is gericht op gebruik van gehele materialen in de fysieke leeromgeving wanneer het gaat om tekst-, video-, en geluidmateriaal. Het is namelijk niet aannemelijk dat een docent of medewerker maar een gedeelte van een materiaal wil gebruiken. Deze exceptie is, zoals aangegeven, echter niet van toepassing in de ELO. Om die reden is het bij geluid- en videomateriaal in de ELO aan te bevelen te linken naar een legale bron via een hyperlink. Dit wordt niet gezien als verveelvoudigen of openbaar maken, omdat door het aanbrengen van de link het bestand nog niet gekopieerd wordt en dit biedt de mogelijkheid toegang te krijgen en verschaffen tot een geheel werk via de ELO. In het geval van tekst- en beeldmateriaal in de ELO of in readers moet de docent kijken of er sprake is van een lange of korte overname. Korte overnames zijn afgekocht bij Stichting Pro en mogen dus altijd gebruikt worden mits bron vermeld wordt. Voor lange overnames dient de docent toestemming te verkrijgen van Stichting Pro via een digitaal aanvraagformulier. De definitie van een korte overname staat beschreven in dit onderzoek op pagina 23 en verder.

Externe organisaties

Het is voor docenten en medewerkers van belang kennis te kunnen nemen van de bestaande collectieve rechtenorganisaties op het gebied van auteursrechten, omdat het kan voorkomen dat er toestemming moet worden gevraagd voor gebruik van materialen wanneer dit niet onder bestaande licenties of onder de mogelijkheden binnen de auteurswet valt. Belangrijke organisaties zijn Buma/Stemra met betrekking tot het gebruik van muziek, Leenrecht met betrekking tot auteursrecht en bibliotheken, Lira wanneer er sprake is van literaire werken, Pictoright met betrekking tot beeldmateriaal, Reprorecht in verband met het maken van kopieën, Sena met betrekking tot artiesten en producenten, Stichting Pro met betrekking tot readers en Videma met betrekking tot film- en videomateriaal.

Interne aansprakelijkheid

Ook is het voor Avans Hogeschool van belang te weten wie er intern verantwoordelijk is voor het juist gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal. Uit art. 31 AW blijkt dat een ieder die auteursrechten schendt, in beginsel aansprakelijk is. Daarnaast valt uit 6: 162 BW en specifieke internetwetgeving (de e-commerce-richtlijn) op te maken dat de verantwoordelijke binnen Avans voor Blackboard dienstverlening aansprakelijk kan zijn in verband met het faciliteren van een digitale plek waar auteursrechtelijk beschermd materiaal gepubliceerd wordt, mits hij op de hoogte is van het feit dat er onrechtmatig materiaal op staat of hiervan op de hoogte had moeten zijn. Wanneer hij hier van op de hoogte gesteld wordt, dient hij het materiaal direct te verwijderen of ontoegankelijk te maken. Aansprakelijkheid van de werknemer kan echter vervallen op grond van art. 6:170 – 172 BW. In deze artikelen is de zogenaamde risicoaansprakelijkheid van de werkgever vastgelegd. De schade kan alleen verhaald worden op de werknemer wanneer er sprake was van opzet of bewuste roekeloosheid. De HR heeft door de jaren heen vastgehouden aan het feit dat er pas sprake is van opzet of bewuste

roekeloosheid als de dader zich aantoonbaar *‘tijdens het verrichten van zijn onmiddellijk aan het ongeval voorafgaande gedraging, van het roekeloze karakter van zijn gedraging daadwerkelijk bewust is geweest’*. De werknemer zal dus niet snel aansprakelijk gehouden worden. Wanneer er schending van auteursrechten plaatsvindt, kan Avans met verschillende vorderingen te maken krijgen. De meest voorkomende zijn de verbodsbepaling met dwangsom, de schadevergoeding en winstafdracht en rectificatie.

Kennis docenten en overige medewerkers

Uit het onderzoek is gebleken dat de kennis betreffende auteursrechten onder de docenten en medewerkers van Avans Hogeschool op dit moment niet optimaal is. Een groot deel van de respondenten gaf in de vragenlijst aan weinig tot gemiddeld kennis te hebben van auteursrechten. Geen van de respondenten waardeerde zijn kennis met een goed of uitstekend en een heel groot percentage van de respondenten had geen of maar tot op zekere hoogte kennis van de voorwaarden die aan het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal verbonden zijn, en voldeed daarnaast ook niet of maar tot op zekere hoogte aan deze gebruiksvoorwaarden. De helft van de respondenten bleek in het afgelopen half jaar bijvoorbeeld niet één maal met bronvermelding of linken naar een legale bron gewerkt te hebben. Uit de enquête bleek dat de meerderheid zeker openstaat voor verbreding/verdieping van zijn kennis op het gebied van auteursrechten. Deze kennis zouden zij graag beschikbaar gesteld krijgen via een digitaal loket of in de vorm van schema's in bijvoorbeeld een brochure of handleiding.

7.2 Aanbevelingen

Handleiding voor docenten en overige medewerkers

De kennis onder docenten en medewerkers betreffende auteursrechten in het onderwijs is, zoals aangegeven nog niet optimaal. Een aanbeveling is deze kennis te vergroten door het op een praktisch wijze aanbieden van bruikbare, overzichtelijke informatie. De algemene kennis kan vergroot worden door middel van een handleiding waarin de praktische toepasbaarheid van de informatie vergemakkelijkt wordt door het aanbieden van schema's. Hierdoor kan de docent of medewerker snel zien wat de stappen zijn die hij moet doorlopen om bepaald materiaal te gebruiken. Hierbij worden ook de organisaties aangegeven die van toepassing zijn voor het vragen van toestemming, wanneer nodig, zodat de docent weet waar hij terecht kan. Een eerste opzet van een handleiding is opgenomen in bijlage IX. Het is aan te bevelen de handleiding digitaal beschikbaar te maken zodat deze door een nader aan te wijzen groep personen waar nodig uitgebreid en actueel kan worden gehouden. Daarnaast moet het altijd mogelijk zijn de digitale informatie goed leesbaar uit te printen zodat het geheel ook op papier verkrijgbaar is. Betreffende de aansprakelijkheid van Avans als werkgever is het vergroten van de kennis middels een handleiding een belangrijke stap, omdat er op deze manier sneller een beroep kan worden gedaan op opzet of bewuste roekeloosheid als vastgelegd in art. 6:170-172 BW wanneer docenten en overige medewerkers na bekend worden met de regelgeving toch auteursrechten schenden.

Digitaal loket

Naast het vergroten van de kennis middels bovengenoemde handleiding, is het aan te bevelen een digitaal loket op te zetten waar een medewerker van Avans terecht kan met specifieke vragen wanneer de handleiding niet de antwoorden biedt die men zoekt. De personen die verantwoordelijk zijn voor de inhoud van de handleiding zouden ook het digitale loket kunnen bemannen. Er moet hiervoor een functioneel mailadres aangemaakt zijn (eventueel het bestaande adres: auteursrechtenloket@avans.nl) en dit moet ruime bekendheid krijgen binnen Avans Hogeschool. Dit kan bijvoorbeeld plaatsvinden door middel van promotie van het loket via geëigende Avans communicatiekanalen zoals Punt., de LIC website, de iPortaalomgeving en Blackboard.

Gebruiksvoorwaarden licenties in kaart brengen

Avans Hogeschool heeft een aantal verantwoordelijkheden met betrekking tot het correct omgaan met auteursrechtelijk beschermd materiaal. Zo is Avans als organisatie op basis van bepaalde overeenkomsten met Surf met betrekking tot databanken belast met het informeren van gebruikers van content over de gebruiksvoorwaarden. Op dit moment wordt dit niet of in ieder geval onvoldoende gedaan. Aan te bevelen is de gebruiksvoorwaarden per overeenkomst in kaart te brengen en deze informatie laagdrempelig beschikbaar te stellen naast de digitale databanken. Een voorbeeld hiervan is de plaatsing van uitleg van gebruiksvoorwaarden naast elke databank op de ELO. Op deze wijze voldoet Avans aan haar verplichting en weet de docent en medewerker aan welke voorwaarden hij zich moet houden.

Monitoren ELO

De verantwoordelijke binnen Avans voor Blackboard zou aangewezen kunnen worden als verantwoordelijke voor het juist gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal binnen Blackboard en steekproefsgewijs kunnen checken of er schending van auteursrechten plaatsvindt binnen de ELO. Dit kan plaats vinden op een vooraf naar gebruikers gecommuniceerde werkwijze en evt. op vaste tijdstippen. Wanneer er sprake is van aantoonbaar incorrect gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal dient dit materiaal onverwijld verwijderd te worden en de betreffende medewerker of docent die het geplaatst heeft, kan dan aangesproken worden. Wanneer controle intern plaatsvindt en incorrect gebruik van materiaal vroegtijdig ondervangen wordt, verkleint dit naar verwachting de kans op opgelegde boetes.

Evaluatie

Dit onderzoek in het kader van de afstudeerperiode aan de Juridische Hogeschool Avans-Fontys, is gestart in februari 2011 en is in mei 2011 afgerond. De bedoeling van dit onderzoek was het in kaart brengen van de juridische voorwaarden die verbonden zijn aan gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in het onderwijs en hoe deze regelgeving praktisch toegepast kan worden. Het onderzoek is redelijk voorspoedig verlopen. Een enkele keer is het praktische deel van het onderzoeksplan op kleine onderdelen aangepast. Dit was gewenst, omdat het onderwerp erg breed bleek te zijn en een scherpere afbakening gewenst was in verband met de beschikbare tijd.

Terugkijkend is de onderzoeker tevreden met het verloop van het onderzoek en het behaalde resultaat. De conclusies en aanbevelingen kunnen zeker toegepast worden in de praktijk.

Wat betreft de uitvoering van de readerovereenkomst is er een aantal zaken dat verder uitgezocht dient te worden. Dit was niet mogelijk in het kader van dit onderzoek. Het gaat vooral om de praktische uitvoering en haalbaarheid van deze overeenkomst. Zaken als technische mogelijkheden en personele inzet consequenties met betrekking tot controle in de ELO (Blackboard) van Avans, privacy van studenten, docenten en medewerkers en de juistheid van de berekening van oplage van content, dient zeker nader onderzocht te worden voor een helder beleid met betrekking tot auteursrechten.

Literatuurlijst

Boeken

Holzhauer 2005

R.W. Holzhauer, *Inleiding intellectuele rechten*, Den Haag: Boom uitgevers 2005.

Van Leeuwen, Hofsteenge & Nuijten 2009

C. van Leeuwen, J. Hofsteenge & J.J. Nuijten, *Arbeidsovereenkomst en ontslag*, Alphen aan de Rijn: Kluwer 2009.

Van Lingen 2007

N. van Lingen, *Auteursrecht in hoofdlijnen*, Groningen: Wolters-Noordhoff 2007.

Nieuwenhuis 2009

J.H. Nieuwenhuis, *Burgerlijk Wetboek, Boeken 6, 7 en 8 Tekst & Commentaar*, Deventer: Kluwer 2009.

Spoor, Verkade & Visser 2005

J.H. Spoor, D.W.F. Verkade & D.J.G. Visser, *Auteursrecht. Auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht*, Deventer: Kluwer 2005.

Elektronische bronnen

www.academia.nl - Geraadpleegd op 13 februari 2011

www.auteursrecht.nl - Geraadpleegd op 14-20 januari 2011

www.bibliotheek.leidenuniv.nl - Geraadpleegd op 12 februari 2011

www.bumastemra.nl - Geraadpleegd op 30 maart 2011

www.cedar.nl - Geraadpleegd op 25 februari 2011

www.creativecommons.nl - Geraadpleegd op 13 februari 2011

www.hbo-raad.nl - Geraadpleegd op 26 maart 2011

www.iusmentis.com - Geraadpleegd 20 maart 2011

www.leenrecht.nl - Geraadpleegd op 25 februari 2011

www.lira.nl - Geraadpleegd op 25 februari 2011

www.openacces.nl - Geraadpleegd op 15 februari 2011

www.pictoright.nl - Geraadpleegd op 26 februari 2011

www.reprorecht.nl - Geraadpleegd op 26 maart 2011

www.sena.nl - Geraadpleegd op 26 februari 2011

www.stichting-pro.nl - Geraadpleegd op 26 februari en 29 maart 2011

www.surffoundation.nl - Geraadpleegd op 14-20-22 januari, 22 februari en 30 maart 2011

Europese stukken

Green Paper 1988

Green Paper on copyright and the challenge of technology – Copyright issues requiring immediate action, COM(88) 172 final, Brussel 1988

Jurisprudentie

HR 29 november 1985, *NJ* 1987, 880

HR 1 juni 1990, *NJ* 1991, 377

HR 26 juni 1992, *NJ* 1993, 205

Overige interne documenten

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en Academia

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en Compagny Info

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en Ebsco information services

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en IQ info

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en Kluwer

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en Lexis Nexis

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en SDU

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en TFC

Bemiddelingsovereenkomst met Surf en Video limited

Overeenkomst Bohn Stafleu

Overeenkomst MYcQ

Overeenkomsten Buma

Readerovereenkomst

Reproregeling

Vrijwaringsverklaring Surfnet Videotheek

Bijlagen